

KUR'ÂN DİLİ FASÎH ARAPÇANIN GELİŞMESİNE ÂMMİCE ENGELİ

Hasan SOYUPEK*

Öz

Dil, bir milletin en önemli tarihi ve kültürel mirasıdır. Ancak bir millette yazı ve konuşma dilinin farklı olması, kültürel mirasın gelişmesine olumsuz etki yapabilmektedir.

Bu çalışmada, Kur'ân dili fasîh Arapçanın gelişmesine Âmmîce engeli ele alınmaktadır. İlk önce fasîh ve Âmmî Arapça istilahlarının tarihi süreç içerisindeki gelişmesi hakkında bilgi verilmektedir. İkinci olarak Âmmîceye yönelişin nedenleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca fasîh Arapça'nın mevcut durumu ve Âmmîce ile mücadelesi hakkında da bilgi aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Fasîh, Âmmîce, Latince

Colloquial Obstacle for the Development of Formal Arabic as the Quranic Language

Abstract

Language is important historical and cultural heritage of a nation. However, the existence of written and spoken language in a nation negatively impacts for the development of cultural heritage.

In this study, the subject of colloquial obstacle for the development of formal (fasih) Arabic as the Quranic language has been studied. Firstly, some information has been given on the historical development of formal and colloquial Arabic terms and Arabic dialects. Secondly the reasons for the tendencies towards the colloquial Arabic have been investigated in some detail. In addition to these, information have also been given on the current status of formal Arabic and its struggle against the colloquial Arabic.

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belâgatı Ana Bilim Dalı.

Keywords: Arabic Language, Fasih Arabic, Arabic Dialects, Latin Alphabet.

Giriş

Dil, Allah'ın insanlara verdiği birçok nimetin önünde gelen tarihî bir mirastır. Her ne kadar dünyadaki bilim adamları bunu farklı şekillerde tanımlamış olsalar da hemen hepsinin ortaya koyduğu anlam aynıdır. Bu konuda İbn Cinnî (ö. 392/1001) “*Dil, çeşitli anlama ve anlatım vasıtalarından birisi olup, konuşanların amaçlarını anlattığı bir takım sesler sistemidir.*”¹ derken, Muharrem Ergin; “*Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık ve seslerden örülmüş içtimâî bir müessesedir.*”² şeklinde tarif etmiştir.³

Bütün milletlerde dil birliği zaruret kabul edilir ve kişiye kavmi ile temas kurma hissini verir.⁴ Dil, başlangıçta ferdi olmakla birlikte tarih içinde toplumun malı olmuş⁵ ve toplumda dilini kaybeden, kendini, nesebini ve tarihini kaybeder⁶ tabiri yaygınlık kazanmıştır.

Genel olarak dillerin toplum içerisinde konumu böyle iken, Sâmî dillerden olan Arapça,⁷ diller içerisinde önemli bir yere sahip olup dünyada yayılışı yönüyle geçmişte Latince'den sonra ikinci sırada gelmekteydi.⁸ Çünkü o, hem Kur'anın dili,⁹ hem de İslâm-Arap kültürünün en önemli unsurlarından

¹ İbn Cinnî, *el-Hasâis*, (thk. Muhammed Ali Neccâr) Kahire 1952, 1, 33; Çetiner, Bedreddin, "Arap âleminde Fasih Dil-Âmmî Dil Mücadelesi," *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Sayı, 7-8-9-10, 1989-1990-1991-1992, İstanbul 1995, s. 345.

² Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1962, s. 3.

³ Çetiner, *a.g.m.*, s. 346.

⁴ Mâzin el-Mubârek, *Nazarât ve ârâun fi'l-Arabiyye ve ulûmihe*, Dâru'l-Beşâir, Dimeşk 2007, s. 40, 41; Gürkan, Nejdî "Arapça'da "EL" Takısı ve Fonksiyonları" *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 8 Sayı: 18 (Kış 20), s. 358.

⁵ Bulut, Ahmet, *Arap Dili Araştırmaları I*, Alfa Yayınları, İstanbul 2000, s. 1.

⁶ Mâzin el-Mubârek, *a.g.e.*, s. 13.

⁷ Bkz. Dâvud Selâm, *Dirâsetü'l-lehecâti'l-Arabiyyeti'l-kadîme*, Mektebü'n-Nehdatu'l-Arabiyye, Beyrût, ty., s. 9-14; Ali Abdu'l-Vâhid Vâfi, *Dâru Nehda Mısr*, Kahire 2015, s. 78, 79; Küçükkalay, Hüseyin, *Kur'an Dili Arapça*, Deniz Kuşları Matbaası, Konya 1969, s. 82-88; Abdurrahman Fehmî Efendi, *Medresetu'l-'Arab*, (Sadeleştiren: Hüseyin Elmalı-Cüneyt Eren), Çağlayan Matbaası, İzmir 2005, s. 35; Çetin, Nihat M., "Arap", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, III, 282.

⁸ Mustafa Sâdik er-Râfî, *Târîhu âdâbi'l-Arab*, Dâru'l-Kitâbi'l Arabî, Beyrut 1984, I, 83. Bkz. B.Moritz, "Arap Yazısı", *İA*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1978, I, 498; Çetiner, *a.g.m.*, s. 346.

⁹ Bkz. Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, Dâru'l-İlim, Beyrut 2006; Mustafa Sâdik er-Râfî, *a.g.e.*, I, 94; Mehîn Hâcî Zâde-Ferîde Şehristânî, "Sılatu'l-lehecât bi'l-fushâ ve

birdir.¹⁰ Diğer taraftan Arap dili tarihinde gelişmeyi harekete geçiren ve ona yön veren amillerin en önemlisi Kur'ân'ın dilinin Arapça olmasıdır.¹¹

Arap dilinin zayıf olmadığı, bütün gelişmelere açık, köklü kurallara dayalı evrensel bir dil olduğu kabul edilmiştir.¹² Zikrettiğimiz niteliklerinin yanında Arapça, iştikâk ve i'râb gibi iki temel nitelik ile diğer Sâmî dillerine üstün gelmiştir.¹³ Ayrıca Arapça, lafızları çoğaltma araçlar silsilesine sahiptir. Bunların başında ta'rib¹⁴ ve naht¹⁵ gelir.¹⁶

Arap milletinin dil birliği, siyasî birliğinden daha güçlüdür. Abbâsî devleti döneminde küçük devlet ve oluşumlar ortaya çıkmış olmasına rağmen, bu devletçik ve oluşumları bir arada tutan Arap dil birliği baki kalmıştır. Basra Körfezi'nden Atlas okyanusuna kadar uzanan Arap dünyasında da Arapça hâkimiyetini sürdürmüştür.¹⁷ Dr. Hâfız Şemsüddîn, Arapça “*Arapça'nın bir önceliği ve üstünlüğü vardır. Her ne kadar kültürler değişse de Arapça sürekliliği olan yeryüzünün en eski dillerindedir.*” görüşünü dile getirmektedir.¹⁸

İslam öncesi dönemde Arap yarım adası ile sınırlı kalan Arapça, İslamiyet ile birlikte daha geniş coğrafyalara yayılarak çeşitli toplumların dili olmuştur. İlk İslâmî dönemlerden itibaren diğer dünya dillerinde olduğu gibi Hicaz lehçesindeki Kur'ân Arapçası ile diğer yerel Arapça lehçelerin iç içe olduğu bilinmektedir. Fakat 18. ve 19. yüz yıllarda Avrupalı sömürge devletler, bu

Eseruhâ fihâ”, *hajizade-tmaahoo.com*, Erişim Tarihi: 16.06.2015; Gürkan, Nejdî, *Şiir ve Dil*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2005, s. 14.

¹⁰ Mehîm Hâcî Zâde-Ferîde Şehristânî, *a.g.m.*, *hajizade-tmaahoo.com*, Erişim Tarihi: 16.06.2015.

¹¹ Bulut, Ahmet, *Arap Dili Araştırmaları I*, Alfa Yayınları, İstanbul 2000, s. 39; Kazan, Ramazan, “el-Kalkaşandı'nin Subhu'l-Â'şâ Adlı Eseri ve Edebi Özellikleri”, *Nüsha*, Yıl: III, Sayı: 8, Kış 2003, s. 113.

¹² Savran, Ahmed, *19. Yüzyıl Osmanlılar Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1987, 135, 136.

¹³ İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Haldun, *el-Mukaddime*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, s. 395.

¹⁴ Ta'rib: Yabancı bir kelimenin Arapça kalıplardan birisinde olması için, harflerinin eksiltilmesi, artırılması ve başka harflere çevrilmesi suretiyle değiştirilmesinden sonra Arap diline katılması. Örneğin: فُجَّان kelimesi Farsça بُنْكَان kelimesinden ta'rib edilmiştir. Bkz. Uzun, Taceddin, *Arapça Sarf-Nahiv Terimleri Sözlüğü*, Damla Ofset A.Ş., Konya 1997, s. 129.

¹⁵ Naht: İki ve daha fazla kelimenin kısaltılarak tek bir kelime elde edilmesi. Örneğin: بِسْمَل (بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ), Bkz. Uzun, Taceddin, *a.g.e.*, s. 104.

¹⁶ Gânim, Kaddurî el-Hamed, *Ebhâsun fi'l-Arabiyyeti'l-fushâ*, Dâru Ammâr, Amman 2005, s. 198.

¹⁷ M. Muhammed Hüseyin, *Husûnunâ müheddede min dâhiliha*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1982, s. 184; Mâzin el-Mubârek, *a.g.e.*, s. 14, 15.

¹⁸ Mehmet Zihni, *Târîh-i edebiyât-ı Arabiyye*, İstanbul 1332, s. 91; Abdurrahman Fehmî Efendi, *a.g.e.*, s. 35.

durumu halk lehçelerinin Kur'ân Arapçası ile savaşıması için kullanmış,¹⁹ hatta bunlar tenkitlerini tamamen Arapçaya yöneltmişlerdir. Kur'ân Arapçasını kısırlık ve çöl hayatı ile itham etmişlerdir. Diğer yönden geri kalmanın ve yerel lehçelere teşvikin sorumluluğunu Kur'ân Arapçasına atmışlardır. Zamanla sömürgeci devletler tarafından yapılan bu propagandaların etkileri gözükmeye başlamış²⁰ ve bu etki ile Arap ülkelerinin çoğunda Kur'ân Arapçasının ıslâh edilmesi, kolaylaştırılması, basitleştirilmesi ve yenileştirilmesi konusunda çağrı yapan sesler yükselmiştir.²¹ Bu konudaki çağrılar, o kadar çok olmuştur ki ıslahtan yıkıma ve yenilemeden ilişkileri kesmeye kadar uzanmıştır. Hatta çağrılar, basımını kolaylaştırmak ve masraflarını da hafifletmek için Arap alfabesi yerine Latin alfabesini kullanmaya yönelmiştir. Bunların dışında Kur'ân Arapçası'nın terk edilip, yerine lehçelerin kullanılmasına da çağrı yapılmıştır. Buna gerekçe olarak da lehçelerin halkın hayatının bir parçası olduğu görüşü ileri sürülmüştür.²²

Târih kitapları, farklı zaman ve mekanlarda Âmmîce yazıya çağrı yapan, teşvik eden müellif, yazar ve şairler ile Âmmîce hikaye ve halk şiiri yazarlara ikramda bulunan devlet adamları ile doludur.²³ Biz de çalışmamızda bu konuyu “*Kur'ân Dili Fasîh Arapçanın Gelişmesine Âmmîce Engeli*” başlığı adı altında ele almaya çalışacağız.

A-Fasîh ve Âmmî Arapça

Fasîh ve Âmmî Arapça arasındaki mücadele, çok eskilere kadar uzanmakla birlikte son dönemlerde farklı mecralara çekilmek istenmiştir. Fasîh Arapça'yı savunanlar, Âmmîceyi dilin bozulması olarak düşünmüşler, Âmmîceyi savunanlar ise fasîhi geri kalmışlığın nedenleri arasında zikretmişlerdir.²⁴

Fasîh Arapça ve Âmmîcenin nasıl geliştiğine geçmeden önce ne anlam ifade ettiği üzerinde durmaya çalışacağız. Fasîh;²⁵ fasuha²⁶ fiilinin sıfat-ı müşebbehesi olup “*Doğru, açık-seçik, saf ve berrak*” gibi anlamlar taşımaktadır.

¹⁹ Mehîn Hâcî Zâde-Ferîde Şehristânî, *a.g.m.*, *hajizade-tmaahoo.com*, *Erişim Tarihi: 16.06.2015*.

²⁰ Mehîn Hâcî Zâde-Ferîde Şehristânî, *a.g.m.*, *hajizade-tmaahoo.com*, *Erişim Tarihi: 16.06.2015*.

²¹ Mâzin el-Mubârek, *a.g.e.*, s. 45.

²² Mâzin el-Mubârek, *a.g.e.*, s. 44.

²³ Fâtıma el-Abd el-Fettâh ez-Zu'bi, “Eseru'l-lehecâti'l-âmmiyye ve lugatu'l-cevvâl ale'l-fushâ”, *www.alarabiahconference.org*, *Erişim Tarihi: 07.04.2016*.

²⁴ Fâtıma el-Abd el-Fettâh ez-Zu'bi, *a.g.m.*, *www.alarabiahconference.org*, *Erişim Tarihi: 07.04.2016*.

²⁵ Fasîh konusunda geniş bilgi için bkz. es-Suyûtî, Abdurrahmân Celâlüddîn, *el-Müzhir*, Dâru'l-Fikr, y.y., ty., I, 184, 185.

²⁶ ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğa*, Beyrut 1989, s. 474; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arap*, Beyrut 1990, V, 3419.

Fushâ ise zikri geçen fiilin ism-i tafdüli olan efsah kelimesinin müennesidir.²⁷ Fesâhat ise mananın açıklanması, ortaya çıkarılması,²⁸ lafızların birbirine uyumlu olması ve telaffuzu zor olmayan kelimelerin seçilmesidir.²⁹

Faruk Cüveyde, her ne kadar fushâ, özel bir kabilenin muayyen bir lehçesi değildir demiş olsa da, dil ve târihî gerçeklere en yakın olan görüşlere göre; dînî, iktisâdî, siyâsî ve edebî nedenlerden dolayı fushâ, Kureyşin dilidir. Müsteşrikler de fasîh Arapçanın aslının Kureyş kabilesinin dili olduğunu kabul etmişlerdir.³⁰

Fasîh Arapça, Kur'ân ile olan irtibatından dolayı dünya dillerinden her hangi birinde olmayan özel bir duruma sahip ve büyük bir Arap mirası onun ile yazılmıştır. İslâm dîni'nin dili olmasından dolayı, her bir müslüman onu öğrenmeye çok istekli olmakla³¹ birlikte Arapça basılı eserler, onun sayesinde Arap ülkelerinin tamamında okunmaktadır.³² Bu dil, bir taraftan âlim ve sanatkârları çok zengin bir mâziye bağlarken, diğer taraftan bütün Arap ülkelerindeki fikir, ilim ve sanat hareketlerini birleştirmektedir. Örneğin Rabat'ta çıkan bir ilim veya sanat eserinin Bağdat'ta veya Bağdat'ta çıkanın Rabat'ta neşredildiği şekliyle istifade edilmesi Arap dünyası için bir nimettir. Bugün siyâsî veya tabîî sınırların bir birinden ayırdığı bütün Arap ülkeleri, fasîh Arapça sayesinde birleşmekte ve çeşitli teşebbüslerin sağlayamadığı Arap birliğini kültür sahasında öteden beri sürdürmektedir.³³ Ayrıca fasîh dilde bir araya gelmiş öğrenci ve öğreticiler, fasîh dil ile konuştukları zaman da konuşmalarını anlamaktan aciz değildirlere. Ancak Arapların günlük yaşamlarında âmmiceyi kullanma alışkanlıkları, onları fasihe karşı yabancılaştırmıştır.³⁴

Fasîh'in anlam ve özellikleri böyle iken, Âmmice ise âmme kelimesinden gelir. Çeşitli oluşu, kelime hazinesinin sınırlı ve yorum üslubunda dar oluşu ile temayüz etmektedir.³⁵ Diğer taraftan hâssa kelimesinin zıddı olup, “*Lügatü'l-*

²⁷ İbn Manzûr, *a.g.e.*, V, 3419; Yazıcı, Hüseyin, “*Arapça'da Mahalli Lehçelerin Yazı Dili Yerine Kullanılma Teşebbüsleri*”, *İlmî Araştırmalar 2*, İstanbul 1996, s. 159. Ayrıca bkz. Kazan, Ramazan, *Hiz. Peygamber'in Vecizeleri ve Edebî Özellikleri*, Nobel Dağıtım, Ankara 2012, s. 2-4.

²⁸ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebîl-Arabî*, Dârü'l-Maârif, Kahire 1997, III, 138-140.

²⁹ Abdulkâhîr el-Cürcânî, *Delâilu'l-i'câz*, (Çev. Osman Gürman), Litera Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 64.

³⁰ Fâruk Cüveyde, “el-Fushâ fi hatâr”, *Ahrâm gazetesi*, 25.11.2015. Diğer lehçeler için bkz. Mehîn Hâcî Zâde-Ferîde Şehristânî, “Sılatu'l-lehecâtbi'l-fushâ ve Eseruhâ fi hâ”, *hajizade-tmaahoo.com*, Erişim Tarihi: 16.06.2015.

³¹ İbn Haldûn, *a.g.e.*, s. 379; Dâvud Selâm, *a.g.e.*, s. 14, 15.

³² Gânim, *a.g.e.*, s. 200, 201.

³³ Çetin, *a.g.mad.*, III, 308.

³⁴ Bkz. Fazhoğlu, Şükran, “Arap Harfleriyle Yazım Zorluğu İddiası ve Bunlara Verilen Cevaplar”, *Nüşa*, Yıl: V, Sayı: 17, Bahar 2005, s. 55.

³⁵ Gânim, *a.g.e.*, s. 186.

âmmе ve lügatü'l-avâm”,³⁶ ve ayrıca “*el-Mahkiyye- ed-Dârice*” gibi isimlerle kullanılmıştır.³⁷ Arap milletinden hiç biri, tarih boyunca Âmmîceden kesinlikle vazgeçmemiştir. Çünkü Âmmîce, hem herhangi bir dili konuşmaktan daha kolaydır.³⁸

Âmmîce, fasîhin aksine Arap ülkeleri arasında farklı olup, sonraları da çoğalarak bir bölge içerisinde dahi farklılıkları ortaya çıkmıştır. Örneğin Şam bölgesinde birçok bölge lehçeleri vardır. Bu lehçeler, bazen bir bölge içinde anlaşılabilir olur. Bu kadar farklılıkları bünyesinde barındıran Âmmîce, fasîhe karşı gerçek tehlikeyi oluşturmaktadır.³⁹ Yazı, milletin kültürünü, dînini ve târihini koruyandır. Fasîh yazıyı bırakarak Âmmîce yazıya intikal ettiğimizde, Kur’ân, edebiyat, tarih ve mîrâsın dili olan Arapçanın çöküşü başlayacak ve millet ile târih arasında kopukluk ortaya çıkacaktır.⁴⁰

Fasîh ve Âmmî diller ile ilgili tanım ve özellikleri hakkında bilgi verdikten sonra aralarında geçen mücadelenin tarihi sürecini aktarmaya çalışacağız.

Hız. Peygamber ve ilk Râşid haifeler döneminde saf ve berrak halini koruyan Arapça, Emeviler döneminde (h.41-132/m.460-750) bu durumunu yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Çünkü lahn, dahîl⁴¹ ve tahrif ortaya çıkmaya başlamış⁴² ve özellikle de bunlardan lahn, İslâm fetihleri döneminde, Arapların Arap olmayanlara karışması ile insanlar arasında yayılmaya başlamıştır.⁴³ Çünkü İslâm fetihlerine paralel olarak Arap olmayan yeni müslümanlar, Arapça öğrenmeye başlamışlardır. Fakat onlar, doğal olarak Araplar gibi konuşmuyorlardı.⁴⁴ Bu fetihler esnasında, ülkelerin halklarının İslâm’a girip de Araplar ile karışımın etkisi ile geçen zaman içerisinde diller bozulmaya başlamış, insanlar aslî kaynaklardan uzaklaşmışlar, uzak-yakın ülkelere dağılmışlar ve karıştıkları Fars, Türk, Kürt vs. olan dindaşları ile evlilikler yapmışlardır. Bütün

³⁶ Çetin, *a.g.mad.*, III, 282.

³⁷ Mustafa Sâdık er-Râfî, *a.g.e.*, I, 252-255.

³⁸ Mehîm Hâcî Zâde-Ferîde Şehristânî, *a.g.m.*, *hajizade-tmaahoo.com*, Erişim Tarihi: 16.06.2015.

³⁹ Fâtıma Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, *a.g.m.*, *www.alarabiahconference.org*, Erişim Tarihi: 07.04.2016.

⁴⁰ Fâtıma el-Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, *a.g.m.*, *www.alarabiahconference.org*, Erişim Tarihi: 07.04.2016.

⁴¹ Dahîl: terim olarak; Araplarca bilinmeyen ve Arapçada bulunmayan kavramları karşılamak üzere başka dillerden alınan kelimeleri ifade eder. Bkz. Tüccar, Zülfikar, “Dahîl”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VIII, 412-413.

⁴² Gânim, *a.g.e.*, s. 55.

⁴³ Mustafa Sâdık er-Râfî, *a.g.e.*, I, 252-255.

⁴⁴ Fâtıma Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, *a.g.m.*, *www.alarabiahconference.org*, Erişim Tarihi: 07.04.2016.

bunlar yeni âmmî lehçelerin oluşum ve gelişmesine yol açmış⁴⁵ ve tedrici olarak Arapça tahrif olmaya başlamıştır.⁴⁶

İslâm'ın gelişinden sonraki fetihler, Arapları daha önce hiç münasebetlerinin olmadığı veya çok az ilgilendikleri birçok milletle ilişki kurmaya sevk etmiştir. Böylece Müslüman Araplar eskiden bilmedikleri çeşitli yeniliklerle karşılaşmışlar ve bunlarla birlikte Arapçaya Farsça, Süryânice, Grekçe, Türkçe, Kıptice ve Berbericeden çok sayıda yabancı kelime ve terkipler geçmiştir.⁴⁷ H. III. ve IV. asırda Arapçaya giren bu yabancı kelime ve terkiplerin sayısında artış olmuş, edebî dile girmiş, bazı şairler de şiirlerinde bu ödünç kelimelere yer vermişlerdir.⁴⁸

Zaman içerisinde Hicaz lehçesine dayanan fasîh Arapça özelliğini kaybetmeye başlamış ve kelimelerin yapısında değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler ile birlikte fasîh Arapçanın karşısında çeşitli bölgelerde Âmmî Arapça diye adlandırılan konuşma lehçeleri belirmiştir. Bunun sonucunda da fasîh Arapçadaki birtakım bozulmalar görülmeye başlamıştır. Bu bozulmalar ise günümüze kadar ulaşmıştır.⁴⁹

Abbâsî döneminde, H. 150/767 senesinden itibaren Âmmice yayılmaya devam etmiş ve gramer kurallarına uygun olmayan kelime ve terkipler, Arapçaya hızla girmeye başlamıştır.⁵⁰ Hatta bu dönemin en büyük edebiyatçısı olan Câhîz (ö. 255/868)'ın bazı metinlerinde bile Âmmice ta'bir ve lafızlar görülmektedir.⁵¹ Hüseyin Yazıcı bu dönemdeki Arapça ile ilgili gelişme hakkında şunları belirtir: “*Abbâsîlerin Emevilerden aldığı en büyük miras, fasîh Arapçaydı. İlk Abbâsî halifelerinin en önemli özelliklerinden biri de lahn ve tahrifle mücadelede son*

⁴⁵ Mehîm Hâcî Zâde-Ferîde Şehristânî, *a.g.m.*, *hajizade-tmaahoo.com*, *Erişim Tarihi: 16.06.2015*.

⁴⁶ Fâtîma Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, *a.g.m.*, *www.alarabiahconference.org*, *Erişim Tarihi: 07.04.2016*.

⁴⁷ Tüccar, *a.g.mad.*, VIII, 412.

⁴⁸ Yazıcı, *a.g.m.*, s. 162.

⁴⁹ Ayrıca bkz. Mustafa Sâdık er-Râfîi, I, 257; Yazıcı, *a.g.m.*, s. 160. Dil âlimleri, dili ve eski şiiri tedvin ettiler. Dili, sahifelerden değil, sözlü rivayet yolu ile çölde yaşayan henüz dilleri bozulmamış fasîh konuşan Araplardan aldılar. Fushâ ile karşılıklı konuşma, dinleyenlerin tamamı için açık ve net iken, âmmî lehçeleri konuşma ise sadece belirli bir grup için açık ve net olur. Geriye kalan gruplar için durum böyle değildir. Bunda hiçbir görüş ayrılığı yoktur. Kabileleri farklı olmalarına rağmen, fushâ olan Kur'ânı Kerîm bütün Araplar için anlaşılmaktadır. Lehçeleri farklı olmasına rağmen, fushâ'yı edebî dilleri olarak kabul etmişler ve şiir ve nesirlerini onun ile düzenlemişlerdir. (Şevkî Dayf, *a.g.e.*, III, 138-140.)

⁵⁰ Mehmet Zihnî, *Târîh-i edebiyât-ı Arabiyye*, İstanbul 1332, s. 36; Yazıcı, *a.g.m.*, s. 161; Tüccar, *a.g.mad.*, VIII, 412.

⁵¹ Ayrıca bkz. Fâtîma Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, *a.g.m.*, *www.alarabiahconference.org*, *Erişim Tarihi: 07.04.2016*. Ayrıca bkz. Yazıcı, *a.g.m.*, s. 161,

derece titiz davranmalarıydı. Ayrıca ediplere büyük ikramlarda bulunarak onları da bu yolda teşvik etmişlerdi.” Ancak bütün bu çaba ve gayretlere rağmen Âmmîce'nin yaygınlaşmasına engel olunamamış,⁵² hatta lehindeki gelişmeler destek görmüştür.⁵³

Moğolların döneminde de fasîh Arapçanın bir çöküş dönemi yaşaması nedeniyle Âmmîce, fasîh Arapçaya hâkim olmuştur. Bu hâkimiyet neredeyse konuşmanın yanında yazıda da kendini göstermiştir. Özellikle Memlûklülük döneminin sonlarında Lübnan, Suriye ve Mısır'da Âmmîcenin yazı dilindeki etkisi artmıştır.⁵⁴ Eyyûbî ve Memlûklülük döneminde yönetici tabaka, fasîh Arapçayı değil de, Âmmîceyi kullanarak onu pekiştirmişlerdir. Fakat Âmmîcenin yayılmasını bilinçli bir şekilde hedeflememişlerdir. Dolayısıyla bu dönemde genelde edebiyat, özelde şiir zayıflamıştır.⁵⁵

H. 656/1258 yılında Bağdat'ın düşmesi ve H. 897/1492 yılında da Endülüs devletinin sona ermesi her ne kadar Arapçanın zayıflamasına yol açmış ise de, bu gelişmeler, Arapça'nın bekasını tehdit etmemiştir. Ancak dilin sosyo-kültürel işlevleri zayıflayarak bazı etkiler bırakmıştır. Eğitim ve öğretim vasıtaları zayıflamış, ümmilik insanlara hakim olmuş ve cehalet yayılmıştır.⁵⁶

Daha sonraki dönemlerde Âmmîce hızla yayılmıştır. Arap beldelerinden Mısır ve Şam'a bir dönem fasîh yerine Âmmîce hâkim olmuş ve fasîh Arapça neredeyse kullanılmaz konumuna gelmiştir. Bu iki merkez Âmmîcenin diğer Arap ülkelerine de intikaline öncülük etmiştir. Çeşitli teşviklere bağlı olarak Âmmîce ile ilgili Batıda yer alan Şarkiyat Enstitülerinde konferanslar verilmesinin yanında makaleler yazılmıştır.⁵⁷ Burada özellikle fasîh yerine Âmmîcenin geçmesi gibi hedeflerin olduğu gözükmemektedir.⁵⁸ Fasîh yerine Âmmîcenin geçmesi taraftarı müsteşriklerden biri; “şüphesiz *Arapların millî dili Arapça, onların ilerlemesine set çekmektedir.*” görüşünü belirtirken, onlardan bir diğeri ise; “*Fasîh Arap dili, Arapların yenilgisine sebeptir.*”⁵⁹ demiştir. Müsteşriklerin ileri sürdükleri nedenlere paralel olarak, bazı Araplar fasîh Arapça ile ilgili olarak; “*Fasîh Arapça modern döneme uyum sağlayamamakta- Fasîh Arapça insanın duygu ve*

⁵² Yazıcı, *a.g.m.*, s. 161, 162.

⁵³ Corci Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-Arabiyye*, Beyrut 1983, I, 210.

⁵⁴ Bkz. Gânim, *a.g.e.*, s. 178, 179; Mehîn Hâcî Zâde-Ferîde Şehristânî, *a.g.m.*, *hajizade-tmaahoo.com*, *Erişim Tarihi: 16.06.2015*.

⁵⁵ Bkz. Gânim, *a.g.e.*, s. 178. Fâtıma Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, *a.g.m.*, *www.alarabiahconference.org*, *Erişim Tarihi: 07.04.2016*.

⁵⁶ Gânim, *a.g.e.*, s. 55.

⁵⁷ Bkz. Yazıcı, *a.g.m.*, s. 164, 165; Mehmet Zihnî, *a.g.e.*, s. 59.

⁵⁸ Civelek, Yakub, *Arap Dilinde İrab Olgusu*, Araştırma Yayınları, İstanbul 2003, s. 115, 116. Ayrıca bkz. Mustafa Sâdık er-Râfî, *a.g.e.*, s. 61, 62.

⁵⁹ Bkz. M. Muhammed Hüseyin, *a.g.e.*, s. 188, 189; Mâzin el-Mubârek, *a.g.e.*, s. 42, 43.

düşüncesini ortaya koyamamakta- Arap gramer ve alfabetesinin değiştirilmesi, kolaylaştırılması zorunludur.” gibi görüşler belirtmişlerdir.⁶⁰

Sonraları birçok âlim ve düşünür, fasîh Arapçanın itibarını iade etmeye ve yeniden Arap devletinin dili olmasına çalışmışlardır. Ancak Arap ülkeleri çok geçmeden sömürgeci Fransa, İngiltere, İtalya'ya boyun eğmiş ve bu sömürgeciler Arap halklarına kendi dillerini zorunlu kılmaya başlamıştır. Toplumun ileri gelenleri de konuşmalarında seçkinliğini göstermek için fasîh konuşma yerine sömürge dillerinin kelimelerini kullanmaya başlamışlardır.⁶¹

Fransızların 1798 yılının Temmuz'unda Napolyon yönetiminde Mısır'ı işgali Mısır toplumunun sosyal ve kültürel hayatını etkilemiş, hem siyasi yapıyı hem de kültürel dokuyu sarsmıştır. Bu aslında siyasi ve medenî bir darbedir. 1801 yılı Ağustos ayında Mısır'dan ayrılmasına rağmen, bu saldırının etkileri özelde Mısırlının, genelde ise Arapların hayatında derin etkiler bırakmıştır. Tarihçilerin birçoğu bu gelişmeyi Arap ülkelerinde modern çağın başlangıcı olarak kabul etmişlerdir.⁶² Fransızların Mısırdan çıkışından sonra hırsları Afrika'nın Kuzeyine doğru kaymıştır. Nitekim Fransız güçleri, 1830 yılında Cezayir topraklarını ve 1881 yılında ise Tunus'u işgal ederek emellerine ulaşmışlardır.⁶³

Fransızların Mısırdan ayrılmasından sonra bazı olaylar gelişmiş ve Mehmet Ali Paşa ve onun soyundan gelenler Osmanlı valileri olarak Mısır'ı yönetmiştir. 1882 yılında İngilizlerin Mısır'ı işgal etmeleri üzere durum daha da kötü olmuş ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlının çöküşüyle birlikte Batılı sömürgeci devletler Arap topraklarını işgal etmişlerdir. Batılı devletlerinin işgali ve kurdukları sömürge yönetimleri, sadece askerî alanda etkili olmamış, siyasi, ekonomik ve kültürel alanda da olumsuz etkileri gerçekleştirmiştir. Özellikle Arapçaya etki etmiştir.⁶⁴ İngiliz sömürge yönetimi, eğitim ve öğretim alanında İngilizceyi zorunlu kılma planları yapmış ve ilk olarak 1889 yılında İngilizceyi Mısır'ın okullarında zorunlu kılmıştır. Yani İngilizceyi eğitim ve öğretim dili yapmış ve Arapça sadece ders olarak okutulmuştur. Ancak Arapça dersi, öğretici ve öğrencisi üzerinde kötü etkiler bırakmıştır. Örneğin, İngiliz papazı Dunlop, Mısır'da Arapça'yı ortadan kaldırmak için bir plan yapmış ve İngiliz yönetimi de bütün öğretmenlere on iki cüneyh maaş verirken, Arapça öğretmenine dört

⁶⁰ Fazlıoğlu, *a.g.m.*, 53; Ayyıldız; *a.g.m.*, s. 70; M. Muhammed Hüseyin, *a.g.e.*, s. 192.

⁶¹ Fâtıma Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, *a.g.m.*, www.alarabiahconference.org, Erişim Tarihi: 07.04.2016.

⁶² Gânim, *a.g.e.*, s. 55, Yalar, Mehmet, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, Emin Yayınları, Bursa 2009, s. 52, 53.

⁶³ Gânim, *a.g.e.*, s. 176, 177.

⁶⁴ Bkz. Gânim, *a.g.e.*, s. 176, 177. Yalar, *a.g.e.*, s. 52, 53; Ayyıldız, Erol, “Mısır'da İngiliz İşgalinin Arap Dili Üzerindeki Tesirleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Sayı: I, Yıl: I, 1986, s. 70.

cüneyh vermiştir. Bu aşağılayıcı durum, Arapçanın gözden düşürülmesine ve medeni hayat için yeterliliği konusunda da şüphe oluşturmaya yol açmıştır. Fasîh Arapçayı ve Arap harfi yerine dil olarak Âmmîceyi, resmî alfabe olarak Latin harfini kullanmak için gayret göstermişlerdir.⁶⁵

İngilizlerin fasîh Arapça düşmanlıklarının arka planındaki düşüncelerini Bedrettin Çetiner şu şekilde belirtmektedir: “Mısırlıların ilmî, edebî ve teknik sahada geri kalışları Kur’ân’ın dili olan klasik ve eski Arapçaya bağlılıklarından ileri gelmektedir. Mısır, Batı medeniyeti ile atbaşı yürümek istiyorsa avam dilini geliştirip yazı dili hâline getirmelidir. Zira avâm dili daima canlı, kendini yenileyen, halk tarafından kolaylıkla anlaşılan, yeniliklere kendini uydurabilen; halkın hislerini, duygularını, ihtiyaçlarını zamanın icaplarına göre ifade imkânı olan bir dildir. Bir ülkenin kalkınması ancak halkının yetişmesi, âlimlerinin ve edîblerinin yazdıklarını anlayabilmesi yazı dilinde onların konuştuğu dilin kullanılmasına bağlıdır.”⁶⁶ Kısacası İngilizlerin işgal ettikleri Arap ülkelerinin tamamında hep aynı politika izlenmiştir. O da Arap ülkeleri arasında manevî birliği sağlayan unsurların en önemlilerinden olan kültür dili fasîh Arapçaya hücum etmek ve kendi dillerine karşı bir hayranlık uyandırıp onun yayılmasını sağlamaktır.⁶⁷

Mısır’daki İngilizlerin Arapça ile ilgili bu iddialarının zerre kadar ilmî dayanağı yoktur. İngilizler Mısır’ı işgal ettiği günden itibaren, Mısır’ı cahil bırakmayı hedeflemişler ve yükseköğretim kurumlarının seviyelerini çok aşağıya çekmişlerdir.⁶⁸ Ancak fasîh Arapçayı yok etmek için sarf ettikleri çaba başarısızlıkla sonuçlanmıştır⁶⁹

Sömürgeci devletler tarafından yürütülen Arapçayı etkisizleştirme faaliyeti, Tunus, Cezayir ve Fas’da da hedefine ulaşmıştır. Hatta, bu savaş Cezayir’de zirve yapmış,⁷⁰ Fransızlar bu ülkenin Araplığını yok etmeyi hedefleyerek⁷¹ fasîh Arapçayı kullanımdan kaldırmış ve bütün derslerin eğitimini Fransızca ile yapılmasını sağlamıştır. Hatta Cezayirli, nesiller boyu her alanda Fransızca’yı kullanmıştır.⁷² Cezayirin bağımsızlık savaşı uzun sürdüğü gibi, Arapçanın var olma savaşında uzun sürecektir.⁷³ Cezayirli görevlilerin Arapça

⁶⁵ Gânim, *a.g.e.*, s. 179; Yalar, *a.g.e.*, s. 52, 53;

⁶⁶ Çetiner, *a.g.m.*, s. 351. Ayrıca bkz. Ömer ed-Dusûkî, *Fi’l-edebî’l-hadis*, Mısır 1970, II, 42.

⁶⁷ Ayyıldız, *a.g.e.*, s. 69.

⁶⁸ Avram Galanti, (sadeleştirenler: Nurettin Ceviz-Musa Yıldız), “İbranicenin Gelişmesine Arapçanın Katkısı”, *Nüşa*, Yıl: V, Sayı: 16, Kış 2005, s. 97.

⁶⁹ Gânim, *a.g.e.*, s. 179.

⁷⁰ Âişe Abdurrahmân, *Luğatunâ ve’l-hayât*, Dâru’l-Maârif, Mısır 1971, s. 164.

⁷¹ Gânim, *a.g.e.*, s. 179.

⁷² Mahmûd Fehmî Hicazî, *el-Lugatu’l-Arabiyye abre’l-Kurûn*, s. 74, 75.

⁷³ Gânim, *a.g.e.*, s. 181.

yerine Fransızca konuşmaları tartışma konusu olmuş ve olmaya da devam etmektedir.⁷⁴

Kaynaklarda Fas'ta ortaya çıkan dil kaosunun kökeninin sömürge döneminde aranması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Zira bugünkü keşmekeşe yol açan düğümlerin o dönemde atıldığına dikkat çekilmektedir. Bu çerçevede Fransa yönetiminin, 1912'den 1956'ya kadar devam eden sömürge döneminde, çok sayıda Fransız okulu açtığı, eğitim dilinin Fransızca olduğu ve bu okullarda Arapçayı yüksek dil olmaktan çıkardığı belirtilmektedir. Öte yandan yine sömürge döneminde Fransa'nın Berbericeye özel ve akademik düzeyde ilgi gösterdiği, kapsamlı araştırmalar yaptığı ve sözlükler hazırladığı ve varlığını güçlendirerek devam ettirmesine imkân tanıdığı ifade edilmektedir.⁷⁵

Sömürgecilerin hücumu, fasîh Arapçayı terk etmeye ve yerine de Âmmîceyi geçirmeye yoğunlaşmıştır.⁷⁶ Hıfni Nâsıf (ö. 1919) şöyle der; “*Mısırda cahil bir grup ortaya çıktı. Onları Batı medeniyetinin görüntüleri aldattı ve süsleri baştan çıkardı. Elbiseleri değiştirmek ile ona ulaşmanın yeterli olduğunu düşündüler. Onlardan bazıları fasîh Arapçayı terk edip, konuşma ve yazıda Âmmîce ile yetinme, yine bazıları da Arap harflerini Latin harfleri ile değiştirme ve yazısını da soldan sağa doğru yazmak istemişlerdir.*”⁷⁷

Şam ve Lübnan'da da Arapça pek çok ihtilallere boyun eğmiş ve fasîh Arapçayı terk edip, yerine Âmmîceyi geçirme çabası ortaya çıkmıştır.⁷⁸ Beyrut'ta eğitim ve öğretim, diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi, Arapçadan İngilizceye dönüşmüş ve Arapça sadece ders olarak okutulmuştur.⁷⁹ 1922 yıllarının sonlarında Beyrut'ta çıkan Fransızca “İlâsîrî” dergisi, Doğu dillerinden Arapça ve Farsçanın dışındakileri latin harfleri ile yazma hususunda bir makale yayımlamıştır.⁸⁰

Sömürgecilerin asıl hedefi, önce fasîh Arapça'nın Kur'ân ile olan bağıını zayıflatmak ve sonrada tamamen koparmak olmuştur. Onlara göre bu hedef, gerçekleşirse İslâm ve Arap âlemi gücünü kaybetmenin ötesinde tamamen bölünüp parçalanacaktır. Hatta Dr. Luis İvaz, Müslümanların Kur'ân'ın diline mukaddes düşüncesi ile bakmalarında ısrarcı olmalarına hayret etmiştir. Bu

⁷⁴ *el-Haber gazetesi*, Erişim Tarihi: 05.03. 2016.

⁷⁵ Gânim, *a.g.e.*, s. 183.

⁷⁶ Neffüse Zekeriya Saîd, *Târîhu'd-da've ilâ'l-âmmiyye ve âsâruhâ fi Mısır*, Dâru Neşru's-Sekâfe, Mısır 1964, s. 21.

⁷⁷ Gânim, *a.g.e.*, s. 183.

⁷⁸ Neffüse Zekeriya Saîd, *a.g.e.*, s. 21.

⁷⁹ Gânim, *a.g.e.*, s. 181.

⁸⁰ Şamda Arap Bilim akademisi, 1923 yılında yaptığı oturumlarının birinde bu meseleyi tartışmış ve bu çağırışı reddetmiştir. Bkz. Gânim, *a.g.e.*, s. 184.

konuda ilk hareket, Fransa'nın Mısır'ı işgalinde gözükmiştir. İşgalciler önce Âmmîceyi fasîhin önüne çıkarmak için Arap harfleriyle yazımın zor olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁸¹ Bu düşüncede olanlar, Arap nahvinin zor olduğunu iddia etmekle kalmamışlar, nahvin kolaylaştırılması ile ilgili çağrı yapmışlardır. Bu çağrı da Araplardan destek görmüştür.⁸²

Mısır'ın önde gelen edebiyatçılarından olan Ahmed Lütfî es-Seyyid; “*edebiyat ve ilim dili olarak fasîh dilin öğrenilmesinin, Batı dillerini öğrenmekten daha zor olduğunu*” dile getirerek irâbın kaldırılmasını teklif etmiştir. Kasım Emîn (ö.1908) de bu teklife destek vererek, “*Avrupalı anlamak için okuyor; biz ise okumak için anlıyoruz*”⁸³ demiştir. Bazı oryantalistler, bir taraftan fasîh Arapçanın zengin oluşuna değinirken, diğer taraftan bazı Arap bilim adamlarında bunun aksini iddia etmişlerdir.⁸⁴

Âmmîceye çağrı ve onu fasîhin yerine geçirmeye çalışmak, fasîh Arapçanın tarihinde maruz kaldığı en büyük sıkıntıdır. Bazı müsteşrikler bunun temelini atmışlar⁸⁵ ve bu çağrıyı yapanların ilklerinden olmuşlardır. Arap ülkelerini bir uçtan bir uca dolaşıp Batı medeniyetini müjdeleyen Fransız müsteşrik Luis, Arap yazısının yerine Latin harflerinin kullanılmasına çağrı yapan fanatiklerden biri idi. Abdülaziz Fehmi (ö. 1951) de Arapçanın Latin harfleri ile yazılmasını isteyenlerin ileri gelenlerinden kabul edilmektedir. O, düşüncesini şu sözü ile özetler: “*Bu konuda uzun bir zaman düşündüm. Bu düşünce beni tek bir yola sevk etti. O da Türkiye'nin yaptığı gibi Arap harflerinin yerine Latin harflerini kullanmaktır.*”⁸⁶ Abdülaziz Fehmî bu önerisini 1943 senesinin Mart ayında Kahire'deki Arapça dil akademisine sunmuştur. Akademi de bu öneriyi, 1944 yılının Şubat ayında tartışmış ve sonunda Arapça yazıda yeni bir düzenin kullanılmasına çağrı yapan Ali el-Cârim'in önerisi ile birlikte Arap kamuoyunun bu iki öneri konusunda bilgisi olması için duyurulmasına karar vermiştir. Ayrıca akademi, Arapça yazıyı kolaylaştırmada en güzel öneri için bin cüneyh değerinde bir ödül koymuş ve öneriyi sunmanın son tarihi olarak 1947 yılının Haziran ayının 31'i olarak belirlemiştir. İki yüzden daha fazla öneri sunulmuştur. Ancak bu önerilerden herhangi biri akademinin nazarında arzu edilen hedefi gerçekleştirememiştir. Sonra da akademi ödülün kaldırılmasına karar vermiştir.⁸⁷ Ayrıca Abdülaziz Fehmî'nin bu önerisi hiç kimseden destek görmemiştir.⁸⁸

⁸¹ Fazlıoğlu, *a.g.m.*, s. 52.

⁸² Yazıcı, *a.g.m.*, s. 168-170.

⁸³ Çetiner, *a.g.m.*, s. 353, 354.

⁸⁴ Bkz. Gânim, *a.g.e.*, s. 180, 181; Yazıcı, *a.g.m.*, s. 170.

⁸⁵ “İhlâlu'l-âmmiyye mahalle'l-fushâ-mahâtır ve Asâruhu”, www.alwaei.com, Erişim Tarihi, 09.02.2015.

⁸⁶ Gânim, *a.g.e.*, s. 185.

⁸⁷ Gânim, *a.g.e.*, s. 185.

⁸⁸ Gânim, *a.g.e.*, s. 186.

Müsteşrikler çağrılarında, yazıda Latin harflerini kullanmanın yanı sıra Âmmîceyi kullanmaya da yer vermişlerdir.⁸⁹

Âmmîceye ve yazıda Latin harflerine çağrının tarihi, çok yönlü ve uzundur. Ancak yukarıda da bazı örneklerini verdiğimiz gibi burada, konu ile ilgili yabancılar ve Araplar tarafından ne gibi girişimler yapılmış, hangi görüşler ortaya konulmuş bunları vermeye çalışacağız:

Yabancılar tarafından Âmmîceye yapılan çağrı, başlangıçta bu davetin temelini atan ve yayan müsteşrik olarak ortaya çıkan misyonerler idi. Bunların önde geleni müsteşrik Alman Velhel Sebîta'dır (1818-1883). 1880 senesinde "*Kavâidu'l-Arabîyyeti'l-Âmmiyye fi Mısır*" adlı kitabı Almanyada yayımlanmıştır. Bu kitap yabancıların Mısır Âmmîsi hakkında yazdıkları kitapların önde gelenlerindendi. Âmmîce'yi edebiyat dili edinmeye ve yazıda Latin harflerini kullanmaya davet bu kitaptan kaynaklanmaktadır.⁹⁰ Velhelum Sebîta kitabının mukaddimesinde şöyle der: "*Bu kitap, fasîh Arapçanın zorluklarından bahsetmekte ve Almanca yazılmıştır.*" Sebîta kitabında Âmmîce metinlerin yazımında Latin harflerini kullanmıştır. Bu düşünce Arap dünyasının her tarafında yankılanmıştır.⁹¹ Ayrıca Sebîta eserinde şu görüşlere yer vermiştir: "*öğrenci, kısa ilkokul eğitimi süresince fasîh Arapça gibi gerçekten zor bir dil ile yarım bilgiyi nasıl elde edebilir. Liselerde ise gençler pek çok yıl bir şey elde etmeksizin eğitim ve öğretimin eziyetine katlanıyorlar. Öğrenciden yaygın konuşma dili olmayan bir dil ile yazması talep edilse iş ne kadar kolay olur.?*"⁹²

Sebîtadan sonra bu konuda kitap telif edenlerin en meşhurları şunlardır:

1-William Wilcoks (ö. 1932): İngiliz sulama mühendisidir. 1883 yılında Mısır'a gitmiş ve Âmmîce'nin yayması için pek çok çalışmalar yapmıştır. 1893 yılında el-Ezîkiyye Kulübünde bir konferans vermiş ve bunu da yönettiği "*Mecelletu'l-Ezher*" dergisinde yayımlamıştır. William, Mısırlılarda icat etme gücünün bulunmamasının sebebini, ölmüş ve zayıf bir dil olarak nitelendirdiği fasîh Arapçada bulmaktadır. Bu konferansta Mısırlılara hitap ederken şöyle demiştir: "*Hepinizin bildiği, güçlü halk dili olan Âmmîceye yönelip, zayıf bir dil olan fasîh Arapçayı terk ettiğiniz zaman çok başarılı olacaksınız.*" Ayrıca konuşmasında şu teklifte bulunur: "*Bu konuşmayı bize kim Âmmicede sunar. Gerçekten bu da aslına uygun olursa o kimse dört cüneyh ile mükafatlandırılır.*" Wilcoks bu konferans ile yetinmeyip İncil ve Shakespeare'den hikâye parçalarını

⁸⁹ Âişe Abdurrahmân, *a.g.e.*, s. 95.

⁹⁰ Bkz. Neffuse Zekerîya Saîd, *a.g.e.*, s. 18-24; Gânim, *a.g.e.*, s. 188.

⁹¹ Neffuse Zekerîya Saîd, *a.g.e.*, s. 21.

⁹² Bkz. Neffuse Zekerîya Saîd, *a.g.e.*, s. 18-24; Gânim, *a.g.e.*, s. 188.

Âmmîceye tercüme etmiş ve Hıristiyanlığın öğretileri ile vaftiz edilmiş irşatları içeren “*el-Eklü ve l-îmân*” adlı kitabı da Âmmîce yazmıştır.⁹³

2- Ilkan Velmûr: Mısırda halk mahkemelerinde görev yapmış bir İngiliz kadıdır. 1901 senesinde *el-Arabiyyetu'l-Mahkiyye fî Mısır* adlı kitabı yayımlamıştır.⁹⁴

3- Kârl Fullers (ö. 1857-1909): Kahirede Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye adlı kütüphanenin yönetimini üstlenen Alman müsteşriktir. 1890 yılında *el-Lehcetü'l-Âmmiyye el-Hadîse fî Mısır* adlı kitabını yazmıştır.⁹⁵

Sebîta ve onun yolundan gidenlerin Âmmîceye çağruları Arap yazarlarda karşılık bulmuştur. Pek çok Arap yazar, bu çağrıyı tekrar etmeye başlamıştır. Sebîta'nın kitabını yayımlamasından bir yıl sonra meşhur *el-Muktedaf* dergisi 1881 yılının sonlarında ilmî yayınları Âmmîce ile yazmayı öneren bir makale yayımlamıştır. Fakat bu makalenin yazarı, fikirlerini aldığı ve kitabını kullandığı Sebîta'nın adını açıklamamıştır. Ayrıca bu makale konu hakkında uzun tartışmalara yol açmıştır.⁹⁶

el-Muktetaf dergisi 1901 yılında Ilkan Velmûr'un kitabını övmüştür. el-Hilâl dergisi de tartışmaya katılarak Âmmîceyi kullanmaya yapılan çağrıya destek veren İskender el-Ma'lûf'un makalesini yayımlamıştır.⁹⁷ Selâme Musa, “*el-Hilâl*” dergisinin 1926 Haziran sayısında “*el-Lugatü'l-Fushâ ve'l-Lugatu'l-Âmmiyye*” adlı bir makale yazmıştır. O makalede Âmmîce çağrısını desteklemiştir. Selâme Musa, bir diğer kitabı *el-Belâgatü'l-âsriyye* adlı kitabını fasîh Arapçaya düşman ve sevimsiz bir ruh ile doldurmuştur. Luis İvaz, Âmmîceye yapılan çağrının yüklerini taşımak için yerine Selâme Musayı bırakmış ve Selâme Musa da onu manevî hocası olarak nitelendirmiştir.⁹⁸

Diğer taraftan sömürgeci ülkeler, geride her bir Arap bölgesinde konuşma ve yazı dili olarak Âmmîcenin fasîhin yerini alması için propagandayı yerel destekçilere bırakmışlardır. Bu yerel destekçilerden öne çıkanlar; Selâme Mûsâ dışında Mısır'da Ahmed Lütfî es-Seyyid, Lübnan'da ise Saîd Akl ve Ya'kûb Sarûf vs. gibilerdir.⁹⁹ Bunlardan el-Hurî Mârûn bu daveti, 1924 senesinde yayımladığı “*Hayâtu'l-Luga ve mevtühe-el-Lugatu'l-âmmiyye*” adlı makalesinde ilan etmiş ve

⁹³ Bkz. Gânim, *a.g.e.*, s. 189-190; Nefuse Zekeriya Saîd, *a.g.e.*, s. 32-71. Ayrıca bkz. Ayyıldız, *a.g.m.*, s. 71, 72.

⁹⁴ Gânim, *a.g.e.*, s. 190; Neffuse Zekeriya Saîd, *a.g.e.*, s. 25-30

⁹⁵ Neffuse Zekeriya Saîd, *a.g.e.*, s. 18-24; Gânim, *a.g.e.*, s. 188.

⁹⁶ Bkz. Neffuse Zekeriya Saîd, *a.g.e.*, s. 94; Gânim, *a.g.e.*, s. 191.

⁹⁷ M. Muhammed Hüseyin, *el-İtticâhâtü'l-vataniyye*, II, 335; Bkz. Gânim, *a.g.e.*, s. 191.

⁹⁸ Gânim, *a.g.e.*, s. 191.

⁹⁹ Fâtıma Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, *a.g.e.*, www.alarabiahconference.org, Erişim Tarihi: 07.04.2016.

bunu aynı ad ile 1925 yılında yeniden yayımlamıştır.¹⁰⁰ Enîs Ferîha araştırma ve makalelerini yayımlamaya başladığında, müsteşrikler ve öğrencilerinin kışkırttığı gruplar fasîh Arapçanın atılıp Âmmîcenin kullanılmasına ve Arap harfinin terk edilip, yerine latin harfinin kullanılmasına yönelik çağrıyla tekrar ediyorlardı. Bu çağrı, Enîs Ferîhâ'nın 1952 yılında yayımlanan kitabı, “*Tebîtu Kavâidi'l-Arabîyye*”, 1955'de yayımlanan “*Nahva Arabîyyetin Müyessara*”, “*el-Lehecâtu ve Uslûbu Dirasetiha*” ve 1973'de yayımlanan “*Nazariyyât fi'l-luga*” adlı kitaplarında ortaya çıkıyor. Ancak Enîs Ferîhâ son yazılarında bu konuda daha itidalli davranmıştır. Sanki bu alandaki yirmi yıllık çalışması, Âmmîce ve Latin harfini kullanmaya direkt çağrıdan vaz geçme ve okuyucuya açıklamaksızın fikrî ilham ve referans gösterme üslubuna dönmüştür. Saîd Akl da Âmmîce ve Latin harfini benimsemiş, Lübnân halk şiirini içeren “*Dîvânu Celnâr*”ın mukaddimesini yazmıştır. Sonra da Lübnan Âmmîcesi ve latin harfi ile yazdığı bir şiir divanı çıkarmıştır.¹⁰¹

Lübnan'daki Hristiyan Arap ve gayri müslimler, yerel dillerinin değişikliğe uğratılması için bir çalışma içine girmişlerdir. Irak'ta yaşayan Kermîler, fasîh Arapça karşısında Âmmîcenin gelişmesi için çaba sarf etmişlerdir. Hatta Âmmîce'nin yazı dilinde de kullanılması için çalışmalar başlatmışlardır. Lübnanlı bazı edebiyatçılar Mısır'a yerleşmiş ve orada Âmmîce ile ilgili çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Mısırlı edebiyatçıların bir kısmı da bunlardan etkilenmiştir.¹⁰²

Muhammed Osmân Celâl, fasîh Arapçanın yerine gerek edebî, gerekse diğer alanlarda Âmmîcenin kullanılmasını savunmuştur. Hatta o, bu durumu şöyle ifade etmiştir: “*Nasıl ki Avrupa dilleri halk dilinden kökleşerek asıl dil hâline gelmiş ise Arapçanın da gelişmesinde Âmmîce'yi bir temele oturtmakla mümkün olurdu.*” O, bu konudaki düşüncesini ispat etmek için *La Fontaine'nin* masallarını ve Molier'in hikâyelerini Arapçaya Âmmîce olarak çevirmiştir. Fakat onun bu görüşü yazarlar ve şairler çevresinde rağbet görmemiştir. Çünkü dilde yapılacak böyle bir değişiklik eski mirası yok edeceği gibi geçmişle gelecek arasındaki bağları koparacaktır. Ayrıca Kur'ân dilini edebî olmaktan çıkarıp, sadece mukaddes kitapta kalmasına ve Mısır halkı ile diğer Arap toplumları arasındaki dil birliğinin de bozulmasına sebep olacaktır.¹⁰³ Fasîh karşısında Âmmîce'yi önerenlere karşı sert tepki gösterenler de olmuştur. Bunların başında da Mustafa Sadık er-Râfî gelmektedir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Emîl Bedî Ya'kûb, *Fıkhü'l-lugati'l-Arabîyye ve hasâisuha*, Beyrut 1986, s. 152, 153.

¹⁰¹ Gânim, *a.g.e.*, s. 192.

¹⁰² Çetiner, *a.g.m.*, s. 349, 350.

¹⁰³ Fâtıma Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, *a.g.m.*, www.alarabiahconference.org, *Erişim Tarihi: 07.04.2016*.

¹⁰⁴ Yalar, *a.g.e.*, s.108.

Yasîn el-Mellâh, *Ahrâm* gazetesindeki köşesinde konu ile ilgili olarak şu yorumu yapmıştır: “Günümüz çağında İslâm ve Arap’ın çocuklarının bir gün ülkelerinin Âmmîcelerini fasîh Arapçası ile değiştirme hususunda çağrı yapmalarını beklemiyordum. Şayet bu çağrıyı, bazı insanlar hürriyet kabilinden olduğunu iddia etselerde milletin medenî kararlılığı ile alay etmek görüş hürriyetinden değildir. Bu bir gün Batı tarafından kandırılmış Mısır’da Lutfî es-Seyyid, Kâsım Emîn, Selâme Mûsa, Lübnan’da Enîs Feriha gibi bazı kimselerin dillerinde ortaya çıkmıştır. Ancak bunlar, milletin birliğini yıkmak, tarihî, kültürel birliğine ve medeniyetine zarar vermek için plan yapan Batılılara öğrencilik yapmışlardır. Bunlar Dâru’l-kütübi’l-Mısriyye’nin temsilcisi olan Alman müsteşrik Velhem Sebîta (1881) gibilerdir.”¹⁰⁵

Bu çağrı, genellikle âlimlerin ve ilmî kurumların güçlü muhalefeti sebebiyle cazibesini, ikna gücünü kaybetmiş ve giderek yok olmaya dönüş başlamıştır.¹⁰⁶

Bütün bunlardan ortaya çıkan sonuç; İslam düşmanlarının tek hedefi, İslâm ve onun kitabı Kur’ân olmuştur. Bu hedefi gerçekleştirebilmek için Kur’ân’ın dili olan fasîh Arapçayı yok etmeyi amaç edinmişlerdir.¹⁰⁷

Sömürgecilerin ve onların Arap ülkelerindeki yerli işbirlikçilerinin ve destekçilerinin Âmmîceyi fasîh Arapçanın yerine geçirme çağrı ve çabalarını tarihî perspektif çerçevesinde ele aldıktan sonra, daha önce yer yer ve yeri geldikçe bu çağrının nedenlerinin bir kısmına değinmiş olsakda bunu bir başlık altında vermeye çalışacağız.

B-Âmmîceye Yönelişin Nedenleri

Fasîh Arapçanın kullanımına karşı Âmmîceyi teşvik edenler, genelde Batılı sömürgeci devletlerin yöneticileri ve onların fikir babaları müsteşrikler olmuşlardır. Arap ülkelerindeki Batı eğilimli aydınların bir kısmı da buna destek vermişlerdir. Bu görüşe karşı çıkanlar da, Araplar arasında dil birliğinin bozulacağını gerekçe göstererek buna karşı çıkmışlardır.

Fasîh Arapçanın yerine Âmmîceye yönelmek gerektiği hususunda görüş beyan edenler, şu gerekçeleri ileri sürmüşlerdir:

Fasîh, ilmî harekete uyum sağlamayan donuk bir dildir.

Fasîh, ilmî istilahlar için yetersiz bir dildir.

¹⁰⁵ Yasîn el-Mellâh, “Ahtâru’s-tibdâli’l-âmmiyyât bi’l-Ârabiyyeti’l-fushâ”, *Ahrâm Gazetesi*, Erişim Tarihi, 12.02.2013.

¹⁰⁶ Gânim, *a.g.e.*, s. 193.

¹⁰⁷ Mâzin el-Mubârek, *a.g.e.*, s. 41.

Fasîh modern baskı sanatına ve sürat çağının gerektirdiği şeylere uymayan harflere sahiptir.

Fasîh'in imlası zordur.

Fasîh, yenilikçi fikir ve anlamlar için yeterli değildir.

Herhangi bir Âmmice kişisel meyilleri ve hayatın gerçeklerini yorumlamaya daha muktedirdir.¹⁰⁸

Fasîh, harflerin şekli, hareke, i'râb ve teleffuz açısından oldukça zor bir dildir.

Fasîhin kaideleri zor ve karmaşıktır

Fasîh, eski, eksik, ilmî yönden yeterli değil ve yeni icatları karşılamaktan âcizdir.

Fâsîh, seviye olarak insanların anlayamayacağı düzeydedir.

Âmmice, insanların günlük hayatında konuşulan ve kuralı olmayan bir dildir.

Âmmice tamamen bir halk dili olup halkın duygu ve düşüncelerini ifade eder.

Fasîhin öğrenilmesi, hem masraflıdır hem de uzun zaman alır.¹⁰⁹

Âmmiceyi savunanların ileri sürdükleri bir diğer sorun ise çift dilli olmanın zorluğu¹¹⁰ yani fasîhin yanında Âmmicenin olmasının.... Bazı araştırmacılar, fasîh Arapçanın yanında Âmmicenin diğer bir deyişle konuşma için bir dil ve yazı için başka bir dilin varlığını bir dil sorunu kabul etmişlerdir. Onlardan bazıları bunu fasîhten vazgeçmeye gerekçe göstererek günlük konuşma dili yahut ta yazı için Âmmiceyi dil olarak edinmeye bir delil göstermişlerdir.¹¹¹ Fakat bu mesele gerçekte fasîh Arapçanın hayattaki yerini almasına engel değildir. Çağımızda yaşayan her bir dilin bölgelere göre Âmmiceleri vardır. Bu fasîh ve Âmmice olgusu, Arap toplumu ile sınırlı değildir.¹¹² Önemli olan bir dilin birçok mahallî lehçelerinin bulunmasını dilin bozulmasına değil, canlılığına vesile olduğunu kabul etmektir. Mahalli lehçelerin çokluğu, yaşayan dilin gerekli olan niteliklerini gösterir. Lehçeler çeşitlendiğinde dil, canlılığını ve konuşanlarının küçük, büyük ihtiyaçlarına cevap verebilecek güçte olduğunu kanıtlar.¹¹³

Arapçanın modern ilimleri ifade etmekten aciz olduğunu dile getiren Selâme Musa şöyle demiştir: “Arapçanın mevcut harfleri ile ilmî te'lif kesinlikle mümkün olmayacaktır. Kim ki bunun dışında bir şey söylerse o, ya hatalı yoldadır,

¹⁰⁸ Mâzin el-Mubârek, *a.g.e.*, s. 42, 43.

¹⁰⁹ “İhlâlü'l-âmmiyemahalle'l-fushâ-mahâtır ve Asâruhu”, *www.alwaei.com*, Erişim Tarihi: 09.02.2015.

¹¹⁰ Gânim, *a.g.e.*, s. 198.

¹¹¹ Gânim, *a.g.e.*, s. 198.

¹¹² Âişe Abdurrahmân, *a.g.e.*, s. 206; Gânim, *a.g.e.*, s. 198, 199.

¹¹³ Halil İbrâhîm Hamaş, *a.g.e.*, s.113.

ya da yalancıdır. Tıp, mühendislik, ziraat ve diğer ilimlerin yapıldığı fakültelere sorunuz. Şüphesiz hepsi de ilimlerini İngilizce ile okutuyorlar. Niçin? Çünkü dilimiz Arapçanın mevcut durumu bu hizmeti yapmasına imkân vermemektedir.”¹¹⁴

Dr. Muhammed Kâmil Hüseyin’in şu sözü de bu kabildendir: “*Fasîh Arapça, yüksek matematik ilminin eğitim ve öğretimine uygun olmadığı gibi bu dilde hür bir şekilde düşünceleri de imkânsızdır. Bu ilimler, hiçbir şekilde fasîhin kaidelerinin gereksinimleri ile ayağa kalkmaz. Fizik ve kimya ilimleri için’de durum böyledir.”¹¹⁵* Dr. Muhammed Kâmil Hüseyin bu konuda mübalağa yapmıştır. Çünkü Arapça, İslâm medeniyetinin gelişme çağında tüm ilimlerin dili idi. İlk olarak tıp, matematik, astronomi, kimya, eczacılık ve diğer ilimler, Arapça ilmî kitapların tercümesine dayanmıştır.¹¹⁶

Âmmîceye yönelişin temel nedenlerini sıraladıktan sonra, bu nedenlerin ne denli gerçek olup olmadığını açıklamaya çalışacağız.

Âmmîce ve Latin harfi davetçileri fasîh Arapçanın asrın ilimlerini yorumlamaya uygun olmadığı fikrini savunmuşlardır. Halbuki bu düşünceyi tarih yalanlamakta ve gerçekler bunu reddetmektedir. Her ne kadar müsteşrik ve misyonerlerin öğrencilerinden geriye kalanlar bunu hâlâ tekrar ediyor olsalar da, ikna edici tek bir delil ortaya koyamamışlardır. Arap üniversitelerindeki tatbiki ilimleri yabancı diller ile öğretmişlerdir. Fakat bu durumun Arapçanın ifade etmekten aciz olmasından değil,¹¹⁷ bu ilimlerin öğretilmesinden sorumlu olanların acziyetinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.¹¹⁸

Modern ilimleri yorumlamada Arapçanın kullanılması konusunda birtakım kanıtlar vardır. Mehmet Ali Paşa’nın asrın ilimlerini öğretmek için kurduğu yüksekokullar, ilk olarak Fransız öğretmenlerden destek alıyordu. Daha sonraki yıllarda yaklaşık 1830 senesinde bu ilimleri Arapça ile öğretmek ve yaymak için geniş bir kampanya başlatılmıştır. Bütün öğretmenler Arapça ile ders vermişlerdir. Öğrenciler, çeşitli ilimlerde Arapça basılmış kitaplardan destek almışlardır.¹¹⁹

Lübnan da 1866 yılında Amerikanın kurduğu Suriye Protestan Koleji (bugünkü Beyrut Amerikan Üniversitesi), eğitim dili İngilizce olmakla birlikte,

¹¹⁴ Selâme Musa, *el-Belâgatü'l-asriyye ve'l-luğati'l-Arabiyye*, Kahire 1964, s. 165.

¹¹⁵ Gânim, *a.g.e.*, s. 194.

¹¹⁶ Âişe Abdurrahmân, *a.g.e.*, s.132.

¹¹⁷ Gânim, *a.g.e.*, s. 194.

¹¹⁸ Selâme Musa, *a.g.e.*, s. 165.

¹¹⁹ Mahmud Fehmî Hicâzî, *el-Luğatu'l-Arabiyye abre'l-kurûn*, Dâru's-sekâfe, Kahire 1978, s. 66.

bazı fen bilimlerini fasîh Arapça ile öğretmiştir. Bu kolej, ilk dönemlerinde Arapça öğretmeni şeyh Nâsîf el-Yazıcı'yı Arapça öğretmeni olarak atamıştır. Ayrıca Arapça bilen üç tane doktor atamıştır. Bunlar Arapça kitaplar te'lif etmişlerdir. İlmî terimler için Arapça kelimelerin incelenmesi ile ciddi olarak meşgul olmuşlardır. Bu üç doktordan iki tanesi Amerikalıdır. Biri ise Ermenidir. Her üçü de alanlarında bazı kitaplarını fasîh Arapça'da te'lif etmişlerdir.¹²⁰

Arap toplumlarında birçok tartışma bu olgu çerçevesinde geçmiş ve geçmektedir.¹²¹ 1987 yılında Amman'da Ürdün Üniversitesi ve Ürdün Arap Dil Akademisi iş birliği ile yapılan “*el-İzdivâciyye fi'l-Lugati'l-Arabiyye*” adlı sempozyuma katılan araştırmacıların çoğu, dilde ikillığın genel bir dil olgusu olduğuna, bunun sadece Arapçaya has olmadığına vurgu yapmışlardır. Ayrıca şu görüşlere de yer vermişlerdir: “*Fasîh Arapçaya ilgi ve ihtimam gerekli olduğu gibi Âmmîceyi fasîhe yaklaştırmak için resmî ve halk düzeyinde dilin uygulanarak gelişmesi gerekir. Ayrıca Âmmîceye çağrı da caiz değildir.*”¹²²

Fâsîh konuşma ve yazıda zorluk bulunduğunu dile getirenlere ek olarak Arap nahvinin zorluğuna dikkat çekerek, kolaylaştırılması konusunda fikir ileri sürenler de olmuştur.¹²³ Bu konuda farklı teklifler ortaya çıkmıştır. Örneğin; Muhammed Kâmil Hüseyin, klasik nahiv metodunun terk edilmesini, eğitimde tedricî olarak Âmmîceden başlayarak eğitim seviyesine göre edebî Arapçaya kadar öğretilmesini teklif etmiştir.¹²⁴ Abbas Hasan da her kabilenin dil yapısına veya lehçesine uygun nahiv kuralları oluşturabileceğini ifade etmiştir.¹²⁵

Mâzîn el-Mubârek de Arapça kaidelerin zorluğu konusunda şöyle der: “*Fasîh Arapçadaki kaidelerinin zorluğundan, öğretimine kadar şikâyetler devam etmiştir. Kaideleri ve imlası konusundaki şikâyetlerin yanında, kelimenin cümledeki yerine göre tek bir harfinin yazım şeklindeki zorluğu ve ayrıca harekeleme ve basım zorluğu dile getirilmektedir. Bunların yanında irab'ın zorluğunu da ileri sürmüşlerdir.*”¹²⁶

¹²⁰ Bkz. Âişe Abdurrahmân, *a.g.e.*, s. 156.

¹²¹ Emîl Bedî' Ya'kûb, *a.g.e.*, 148-149.

¹²² Gânim, *a.g.e.*, s. 199.

¹²³ Bkz. M. Muhammed Hüseyin, *a.g.e.*, s. 201, 202; Doğan, Yusuf, “Arap Gramerinde İlk Yenilikçilik Hareketleri ve Etkileri”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VIII, (2008), Sayı: 3, s. 209, 210; Civelek, *a.g.e.*, s. 115, 116; Durmuş, “Nahiv”, *a.g.mad.*, XXXII, 305.

¹²⁴ www.alsakher.com.

¹²⁵ Doğan, Yusuf, *a.g.m.*, s. 210.

¹²⁶ Mâzîn el-Mubârek, *a.g.e.*, s. 44; M. Muhammed Hüseyin, *a.g.e.*, s. 201, 202.

Arapçanın kaidelerinin zorluğundan şikayet etme, Âmmîceye yönelmeye çağrı yapanların zikrettiği nedenlerden biri idi.¹²⁷ Ancak kaideler sarf, nahiv ve yazı yönünden yeniden gözden geçirilmiştir. Bu gözden geçirmeye, fertler, üniversiteler ve dil akademileri katılmıştır.¹²⁸ Bu çağrılar zaman içerisinde amelî olarak son bulmuş ve tehlikesi de kaybolmaya başlamıştır. Böylece Âmmîceye çağrı yapanların delil olarak ileri sürdüklerinin zayıf olduğu ortaya çıkmıştır.

C- Fasîh Arapça'nın Mevcut Durumu

Arap olmayan Müslümanlar, her ne kadar Arapçanın korunmasına ihtimam göstermişlerse de zaman içerisinde Âmmî lehçeler fasîh'in yerine geçme konusunda ilerleme kaydetmiştir.¹²⁹

Hatta bazı şairler, dini, târihi, şiiri ve nesri anlamayı sağlayan fasîh Arapçayı göz ardı etmişlerdir. Bazı şairlerde, şiirlerin'de her bir fasîh kelimenin yerine Âmmî kelimeleri kullanmışlardır. Sanki şiiri okuyan kişi fasîh ile hiçbir alakası olmayan ikinci bir dille karşı karşıyadır. Şairlerin bu tür çalışmalarında Âmmî kelimeler, yazı alanına nakledilmiştir. Son yıllarda da okuma ve yazması olanlar fasîh Arapçadan ziyade icat edilen yazılı Âmmîceye geçmeye çalışıyorlar. Bu uygulamalar sonucunda fasîh Arapça cümle ve kelime hazinesi bakımından bozulmuştur.¹³⁰

Âmmîce bugün fasîh dilin en iyi konuşulduğu ve öğretildiği yer olan üniversitelerdeki fakültelerin büyük bir kısmında yaygın olarak eğitim ve öğretim dilidir. Daha büyük sorun ise dil, nahiv ve edebiyat öğreticilerinin Arapça derslerini Âmmî lehçe ile açıklamalarıdır. Ülkesinde dersi farklı Âmmî lehçesi ile alan öğrenciler, dinlediği konferansları anlamama gibi bir sıkıntıya düşmektedirler. Örneğin Mısırlı, Suudi Arabistanlı ve Suriyeli öğrenciler, Sudanlı öğreticiyi anlamakta zorlanıyorlar.¹³¹ Fâtıma el-Abdu'l-Fettâh ez-Zü'bi bu konuda şöyle der: “Şüphesiz ki biz, fasîhi bırakıp da, Âmmîce ile ders verdiğimizde, omuzlarımıza yüklenmiş olan sorumluluğun çapını idrak edemeyiz. Öğreticiler, eğitim ve öğretimde Âmmîceyi kullandıklarında, neslin takip edeceği bir çığır açmış olurlar. Fakat bu güzel bir çığır değildir. Bu çığır, daha sonra gelecek kuşaklara intikal edecektir. Fasîh Arapça, kendini korumak için en önemli

¹²⁷ Gânim, a.g.e., s. 200, 201.

¹²⁸ Gânim, a.g.e., s. 2001.

¹²⁹ Mehîm Hâcî Zâde-Ferîde Şehristânî, a.g.m., *hajizade-tmaahoo.com*, Erişim Tarihi: 16.06.2015.

¹³⁰ Fâtıma Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, a.g.m., *www.alarabiahconference.org*, Erişim Tarihi: 07.04.2016.

¹³¹ Fâtıma Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, a.g.m., *www.alarabiahconference.org*, Erişim Tarihi: 07.04.2016.

yer olan eğitim ve öğretimin Âmmicesinin önünde gerileyecektir. İşte bu, fasîh için kaçınılmaz bir tehlikedir.”¹³²

Fasîh Arapçanın durumu günümüzde bazı Arap ülkelerinde hiç iyi değildir. Bunlardan Fas'ın Batı ile temas kurması ve modernizm algısını hâlâ Fransızca üzerinden devam ettirmesi, Arapçanın mevcut konumu ve geleceğine yönelik başlıca tehditler arasında yer almaktadır. Fransızca bilmek öteden beri bir statü ve prestij göstergesi sayılmaktadır. Fas'ta eğitim sistemi, ana dil Arapça'dan daha çok Fransızca'yı önceliyor. İlkokuldan itibaren zorunlu ders olarak okutulan Fransızca, üniversitelerde başta gelen eğitim dili konumundadır. Tıp, ekonomi ve mühendislik gibi bölümlerde eğitim sadece Fransızca veriliyor. Hukuk dersleri Arapça ve Fransızca olarak okutulurken, sadece dînî ilimler alanındaki dersler Arapça veriliyor. Devlet okullarında, üniversitelerde, iş dünyasında, kamu kurumlarında, hukuk bürolarında ve restoranlarda Fransızcanın geçerli olması, ana dilin yabancılaşmasının çarpıcı örneği olarak gösterilebilir.¹³³

Sorunun ancak en üst düzeydeki karar mercilerinin ısrarlı ve kararlı mücadelesiyle aşılabileceği düşünülse de, gündelik hayatın her alanında Fransızcanın geçer akçe olduğu Fas'ta, bazı bakanlar dahi ana dilleri olan fasîh Arapçaya vakıf değildirlir.¹³⁴ Fas'ta Fransızcanın hayatın her alanında hissedilen egemenliğine karşı, ortaya atılan çözüm önerileri arasında, bu dilin yerine İngilizcenin ikame edilmesi de bulunuyor. Dönemin Eğitim Bakanı Lahsen Davudî'nin de gündeme getirdiği, Fas'ın küresel yönelimlere ayak uydurabilmesi amacıyla eğitim sisteminde İngilizcenin konumunun güçlendirilmesi gerektiği yönündeki öneri ve taleplerine karşın, bu konuda henüz hükümet düzeyinde herhangi bir adım atılmış değildir.¹³⁵ Ayrıca Fas'ta, yaklaşık aynı dönemde eski Berberi tarih ve kültürünü önceleyen Amâzîğîyye propagandacıları, günlük hayatta fasîh Arapçanın rolünü azaltmaya çalışmışlardır.¹³⁶

Orta Doğu'nun önemli ülkelerinden biri olan Yemen'de farklı kabile ve ırklara mensup insanların varlığı büyük bir dil zenginliğini göstermekle birlikte ortak dil hâlâ Arapçadır. Ancak Arapça, zaman içerisinde unutulma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Yemen'de beş dil ve üç yüz lehçenin varlığının nedeni Yemenlilerin öteden beri sahip oldukları kendi yerel kültürlerine sıkı sıkıya bağlı olmalarıdır. Azınlıkları Koruma Cemiyeti Başkanı Eşvak el-Cubi, konuyla ilgili AA muhabirine yaptığı açıklamada şu tehlikeyi dile getirmektedir: “*Tüm*

¹³² Fâtıma Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, a.g.m., www.alarabiahconference.org, Erişim Tarihi: 07.04.2016.

¹³³ www.risaleform.net, Erişim Tarihi:09.05.2015.

¹³⁴ www.risaleform.net, Erişim Tarihi:09.05.2015.

¹³⁵ www.risaleform.net, Erişim Tarihi:09.05.2015.

¹³⁶ Fâtıma Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, a.g.m., www.alarabiahconference.org, Erişim Tarihi: 07.04.2016.

*Yemenlilerin ortak dili olan fasih Arapçanın unutulmasından korkuyoruz. Bunun sebebi hükümetin bu konuda herhangi bir çalışma yapmaması ile birlikte televizyon kültürünün tüm dilleri etkilemesidir.*¹³⁷

Cezayir’de fasih Arapçanın mevcut durumunu Osmân Sa’dî şu şekilde özetliyor: “*Amerika Birleşik Devletleri elçisinin toplantıda fasih Arapça ile konuşma yaparken, Cezayirli bir bakanın aynı toplantıda Fransızca konuşmasından dolayı utanç duydum. Çünkü bu, Cezayir’deki ülke yönetici ve görevlilerinin Arapça karşısındaki kompleksini gün yüzüne çıkarmaktadır.*”¹³⁸

Arap ülkelerinden olan Filistin’de okullarda eğitim ve öğretim dili fasih Arapça değildir. Bu durum fasih Arapça hassasiyeti olanları oldukça üzmetmektedir. Okullarda öğretmenler fen ve matematik gibi derslerin anlatımında fasih Arapça yerine Âmmîce kullanıyorlar. Fasih Arapça’nın çektiği bu sıkıntılar, sadece eğitim düzeyinde değil, çocuklar arasında da sürmektedir. Âmmîce, ana dil olan fasih Arapçayı tehdit ederek yayılmaya devam ediyor. Fasih Arapça, sanki ikinci bir dil seviyesinde ve milletin çocukları arasında da daha az itibar görmektedir. En büyük tehlike ise Âmmîce lehçelerinin konuşma seviyesinden yazma seviyesine dönüştürülmesidir. Bu yönelik, Âmmîcenin fasih Arapça üzerinde hâkimiyet kurması demektir.¹³⁹

Diğer taraftan Kahire’deki Amerikan Üniversitesi Âmmîcenin yayılması için çalışmalarını sürdürmüş ve sürdürmeye de devam etmektedir. Örneğin Arap asıllı olmayan öğrenciler önce üniversitenin Âmmî Arapça kurslarına katılarak Âmmîceyi öğrenmekte, sonra üniversite öğrenimine başlamaktadırlar. Mısır’ın’da içinde olduğu birçok Arap ülkesinde Kur’ân-ı Kerim’i hata yapmadan okuyabilmek için Kur’ân kurslarına ihtiyaç duyulması, fasih Arapçadan uzaklaşmış olduğunu göstermektedir.¹⁴⁰

Genelde Arap ülkelerinde görüntülü ve yazılı basın yayın organlarında Âmmîcenin kullanılmasında müsamahakâr davranılmaktadır. Örneğin karşılıklı konuşma programları, ilanlar ve çocuk programları Âmmîce yapılmaktadır.¹⁴¹ Ahram gazetesi yazarlarından Fârûk Cüveyde köşesinde Arapçanın mevcut durumuna şu şekilde değinmiştir: “*Ben Âmmîceye tutkusu olanlardan birisiyim. Âmmîcede güzel bir yaratıcılık görüyorum. Âmmîce ile şiir yazmış, sanatsal yönlerini takdir ettiğim önde gelen birçok şair biliyorum. Ancak şiirde fasih dilin olmayışı çok tehlikeli bir sorunu simgeliyor. Aynı tehlikeyi eğitim ve basın*

¹³⁷ “Arapça İçin Tehlike Çanları”, www.risaleform.net, Erişim Tarihi:09.05.2015.

¹³⁸ www.moheet.com, Erişim Tarihi: 05.03.2016.

¹³⁹ “Arapça İçin Tehlike Çanları”, www.risaleform.net, Erişim Tarihi:09.05.2015.

¹⁴⁰ Çetiner, a.g.m., s. 359.

¹⁴¹ “İhlâlül’l-âmmiyye mahalle’l-fushâ-mahâtır ve Asâruhu”, www.alwaei.com, Erişim Tarihi, 09.02.2015.

yayında görüyoruz. Hatta röportaj ve mülakatlarda duyuyoruz ve gazetelerde Âmmice ile yazılmış makalelerde görüyoruz. Mısır basın yayın ilanlarında fasîh Arapçanın kullanıldığı bir tane ilan bulamıyoruz. Fasîh dilin zarafetinin, güzelliğinin ve rolünün geriye gittiğini, her bir Arap ülkesinde skandal dil hatalarının ve Âmmicenin olduğu röportaj, açıklama ve hutbeler duyuyorum.”¹⁴²

Dr. Hâfız Şemsüddîn konuyu, “Arapça'nın geçmişi ve üstünlüğü vardır. Her ne kadar kültürler değişse de süreklilik yönünden Arapça yeryüzünün en eski dillerindedir. Ancak son yıllarda Arapçada büyük oranda bir gerileme söz konusudur. Hem öğrencilerin hem de öğreticilerin Arapça bilgi seviyesi düşüktür.”¹⁴³ şeklinde değerlendirmiştir.

Muhammed Yûnus Abdü'l-âl, “Bazıları Arapçaya hücum ediyorlar ve gülünç duruma düşecek seviyede Arapça'nın nahvinin basitleştirilmesine çağrı yapıyorlar. Ayrıca önde gelen bazı yazarların makalelerini âmmice ile yazmalarından dolayı onur duymaya çağırıyorlar. Sanki onlar âmmicenin yaygın ve hâkim bir dil olmasını istiyorlar. Yine bazıları da Arapça'nın geleceğinin giderek yok olma tehdidi altında olduğunu görüyorlar.” şeklinde tespitini yaptıktan sonra fasîh Arapçanın üniversitelerdeki durumu için felaket nitelmesini kullanmıştır. Arapça bölümlerinde de açık ihmalin olduğunu ve öğrenci seviyesinin dibe vurduğunu, mezun olanların yazıda iyi olmadıklarını dile getirmiştir. Bunlara ek olarak bazı tartışılmış akademik tezlerde bile seviyenin çok düşük olduğunu söylemiştir.¹⁴⁴

Dr. Muhammed Hâfız, fasîh Arapça ile ilgili üzüntüsünü şu şekilde açıklar: “Şûra Meclisinin başkanı Saffet eş-Şerîf ve Halk Meclisi Başkanı Fethî Surûr dışında kalan devlet memurlarından hiç biri fasîh Arapça konuşmuyor. Fasîh Arapça konuşmayanlar oldukça fazladır. Fasîh Arapçayı yabancı dil olarak görüyorlar. Ne gariptir ki evlilik ilanlarında şunu okuyoruz: “Bu kız, fakülte veya enstitüden mezun oldu. Arapçayı seviyor.” Durumu siz tasavvur ediniz. Günlük gazetelerdeki hatalar ise çoktur. Bunun sebebi cehalet ve hafife almadır. Dizi ve film ilanlarında da hatalar çoktur. Bu skandallar günlük devam ediyor. Hiçbir kimse bu ilanlara bakmaya cesaret edemiyor. Çünkü o dilediğini yapıyor. Fasîh Arapçayı koruyanları radyonun kültür programında bulursun. Fakat spiker, fasîh konuşur, konuğu ise âmmice konuşur. Televizyonun kültür programında ise spiker fasîh Arapça konuşmaya özen gösterir. Konukta ise böyle bir şey yoktur. Bunun anlamı, konukların âmmiceye aşırı istekleri var demektir. Felaket denilecek şey ise televizyonun misafir olarak davet ettiği gençlerin âmmice konuşmalarıdır. Sunucu, radyo ve televizyonda fasîh konuşuyor ve bunda ısrar ediyor. Burada

¹⁴² Fâruk Cüveyde, “el-Fushâ fi hatar”, *Ahrâm gazetesi*, 25.11.2015.

¹⁴³ İmâd Abdu'r-r'âdi, “Muşkilâtü'l-luğati'l-Arabiyye ve turuku hallihe”, *Ahrâm gazetesi*, 13.02.2015.

¹⁴⁴ İmâd Abdu'r-râdi, a.g.m., *Ahrâm gazetesi*, 13.02.2015.

garip bir şey ise kendisi dışında hiçbir kimsenin bilmediği bir dili konuşuyor. O da fasîh Arapçadır."¹⁴⁵ Görüldüğü üzere sömürge dönemlerinde olduğu gibi günümüzde de Arapçanın konuşulduğu bazı ülkelerde müşterek yazı dilinin yerine mahalli lehçelerin geçmesi fikri yaygınlık kazanmaktadır.¹⁴⁶

Geçmişte olduğu gibi fasîh Arapça'ya karşı yönelik olumsuz propagandalar günümüzde de yapılmaya devam etmektedir. Bazı yazarlar, âmmîce kelimeleri, kitaplarına, özellikle de fıkra ve hikâyelerine zorla sokmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca âmmîce lehçeleri, hem yazıda hem de konuşmada kullanılmasına yönelik yapılan propagandaların arttığını görmekteyiz.¹⁴⁷ Bunlara bağlı olarak âmmîce şiire önem verilmekte, basın ve yayında âmmîce yazı yaygınlaşmaktadır.¹⁴⁸ Ayrıca eğitim ve öğretim alanında nahiv ve diğer Arapça ilimlerin öğretilmesinde âmmîce kullanılmaktadır.¹⁴⁹

D- Âmmîce İle Mücadele

Fasîh ile Âmmîce arasında geçen rekabeti, dilde bir çekişme veya mücadele olarak adlandırmak zordur. Aksine bu bir kuralsızlık veya aslından kopuş olabilir. Bu kuralsızlığı bilmek, ona direnmek ve onu ıslah etmek zor değildir. Şüphesiz ki tek bir dil olan Arapça, kültür hayatında ve yazıda hâlâ canlıdır. Ayrıca o, kültür ve ilmin adresi olup kimliği gerçekleştirmenin en önemli esaslarından biridir.¹⁵⁰ Dolayısıyla bütün müslüman toplumları ve Arapları bir araya getiren yazılı literatürde tedvin ve yayında fasîh'e tutunmak, onu anlaşma aracı olarak kullanmak ve güçlendirmek gerekir. Âmmîce tehlikesine karşı basın ve yayını bilinçlendirmek zorunludur. Bu tehlike ile ilgili olarak sempozyum ve kongreler yapmak gerekir. Ayrıca tiyatro, radyo, televizyon ve şarkı alanlarında fasîh Arapçayı yaymakda gereklidir.¹⁵¹

Eğitim ve öğretim programının dili olan fasîh Arapçayı anaokulundan itibaren eğitimin bütün aşamalarında yaygınlaştırmak gerekir. Bu bağlamda öğrencilerin dört dil becerisinde eğitim yapmaları ve Arapça dışındaki derslere giren öğreticilerin tamamının fasîh Arapçayı kullanmaları gerekir. Bu kurumlarda eğitim veren öğretim elemanlarının âmmîceyi değil, fasîhi öne çıkarmaları

¹⁴⁵ Enîs Mansûr, *Ahrâm gazetesi*, Erişim tarihi: 2.05.2000.

¹⁴⁶ Bkz. Çetin, *a.g.mad.*, III, 285, 286.

¹⁴⁷ Fâtıma Abdu'l-Fettâh ez-Zu'bi, *a.g.m.*, www.alarabiahconference.org, Erişim Tarihi: 07.04.2016.

¹⁴⁸ "İhlâlû'l-âmmiyye mahalle'l-fushâ-mahâtır ve Asâruhu", www.alwaei.com, Erişim Tarihi, 09.02.2015.

¹⁴⁹ "İhlâlû'l-âmmiyye mahalle'l-fushâ-mahâtır ve Asâruhu", www.alwaei.com, Erişim Tarihi, 09.02.2015.

¹⁵⁰ Mehîm Hâcî Zâde-Ferîde Şehristânî, *a.g.m.*, hajizade-tmaahoo.com, Erişim Tarihi: 16.06.2015.

¹⁵¹ "İhlâlû'l-âmmiyye mahalle'l-fushâ-mahâtır ve Asâruhu", www.alwaei.com, Erişim Tarihi, 09.02.2015.

gerekir. Her ne kadar bazı öğreticiler fasîh konuştukları zaman çocukların kendilerini anlamadıklarını iddia etseler de, eğitimde öğreticilerin Âmmiceyi kullanmalarının hiçbir mazereti yoktur. Hedefin ilmi kurumlarda Âmmicenin terk edilip, fasîh'in onun yerini alması olmalıdır.¹⁵² En azından Arapların dilinin birliğini sağlayan fasîh Arapçayı korumada hassasiyet ve üstün gayret göstermeleri gerekmektedir.¹⁵³

Arap ülkelerinin bazılarında bu hassasiyet gösterilmiş ve gösterilmeye devam edilmektedir.¹⁵⁴ Bu yönde durum tespiti yapıp farklı çağrı yapan ve fikir ileri sürenler olmuştur. Bunlardan bazılarını burada vermeye çalışacağız.

Dr. Züher Gâzî Zâhid, Arap ülkelerindeki dil kaosuna ve bu konuda yapılan ciddi projelere değindikten sonra bu tür proje ve tehlikeli çağrılara karşı durmak ve mücadele etmek için Arap birliğini, dil kurumlarını, üniversitelerden de yardım olarak fasîh Arapça ile ilgili kapsamlı bir plan yapmaya çağırmıştır.¹⁵⁵

Dr. Hâfız Şemsüddîn, bu sorunun çözümüne yönelik şunlara değinmiştir. “Öğrenciye tadrîci bir üslup, modern bir metot ile alıştırma ve uygulama çerçevesinde dinleme, okuma ve yazmanın öğretilmesi gerekir. Bu şu iki hedefi gerçekleştirmek içindir: Birincisi, fasîh ile Âmmî arasındaki ortak paydayı teşvik etmektir. İkincisi ise öğrenciyi fasîh dil ile eğitim yapan kurumlara nakletmek.”¹⁵⁶

Dr. Rahîm el-Kürdî ise şu görüşlere yer vermiştir: “Mısır Arapça için merkezi bir devlettir. Bu sadece modern çağda değil, tarih boyunca Fâtûmî ve Eyyübî dönemlerinde de böyle idi. Mısır'ın dil ve kültür için merkezi bir devlet olması omuzlarına büyük bir sorumluluğu yüklemektedir. Mısır'ın rolü, sadece dili korumak olmayıp şimdiki ve gelecek asra uygun bir şekilde dili geliştirmek ve hazırlamak sorumluluğunu taşımasıdır.”¹⁵⁷

Muhammed Yunus Abdu'l-âl; dili korumak için millî bir plan, proje ve yoğun bir çabaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmiş ve “Bundan da önce dilin fayda ve korunmasının gerekliliğine inanmamız gerekir. Dilin kaybı, hepimizin kaybı

¹⁵² Mehîm Hâcî Zâde-Ferîde Şehristânî, a.g.m., hajizade-tmaahoo.com, Erişim Tarihi: 16.06.2015.; “İhlâlû'l-âmmiyyemahalle'l-fushâ-mahâtr ve Asâruhu”, www.alwaei.com, Erişim Tarihi, 09.02.2015.

¹⁵³ “İhlâlû'l-âmmiyye mahalle'l-fushâ-mahâtr ve Asâruhu”, www.alwaei.com, Erişim Tarihi, 09.02.2015.

¹⁵⁴ Mehîm Hâcî Zâde-Ferîde Şehristânî, a.g.m., hajizade-tmaahoo.com, Erişim Tarihi: 16.06.2015.

¹⁵⁵ “İhlâlû'l-âmmiyye mahalle'l-fushâ-mahâtr ve Asâruhu”, www.alwaei.com, Erişim Tarihi, 09.02.2015.

¹⁵⁶ İmâd Abdu'r-râdî, a.g.m., Ahrâm gazetesi, 13.02.2015.

¹⁵⁷ İmâd Abdu'r-râdî, a.g.m., Ahrâm gazetesi, 13.02.2015.

hükümdedir.” demiştir.¹⁵⁸ Bundan başka Muhammed Yunus Abdü'l-âl, Mısır üniversitelerinde Arapçanın korunmasına çalışıldığını gösteren bazı olumlu şeylerin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca üniversite öğrencileri için gerek nazari, gerekse tatbiki fasîh Arapça öğretimini zorunlu kılan kanunun uygulanmaya başlanması ve Arap olmayanlara uygun düşecek yöntemlerinde belirlenmesi ile ilgili çalışmaların yapıldığından bahsetmektedir.¹⁵⁹

Fatıma el-Abd el-Fettâh konuya şöyle yaklaşmaktadır: “*Eskiler, kelimelerin son harflerinin üzerinde sükun ile durmayı lahn olarak kabul etmişlerdir. Bu ise fasîhin tehdit aldığı bir tehlike olmuştur. Âmmîcenin yayıldığı ve öğretmenlerin derslerini Âmmîce ile verdiği zaman biz ne yaparız? Âmmîce yazı ile yayıldığı, üniversite ve enstitülerde eğitim ve öğretimin dili olduğu zaman, Fasîh Arapçanın durumundan korkuyorum. En tehlikeli olanda fasîhin terk edilmesi ile Kur’ân ve sünnetin anlaşılmasının kapalı olması ve nesil ile miras arasında kesintinin ortaya çıkmasıdır.*”¹⁶⁰

Fârûk Cüveyde konu ile ilgili olarak “*Kurân’ın dili olan fasîh Arapçayı korumada basın ve yayına büyük bir sorumluluk düştüğü*”¹⁶¹ tespitini yapmaktadır.

Mâzîn el-Mübârek de Arapça öğretimi ve basitleştirilmesi ile ilgili kongrelerin Arap ülkelerinin başkentlerinde elli yıldan beri yapıldığını, herkesin birbirine çoğu zaman belli şeyleri tekrar ettiklerini, fakat hayatın gerçeğinde bu çabaların etkisinin görülmediğini¹⁶² belirtmiştir.

Zikredilen tespit ve tekliflere ek olarak son on yılda Kahire ve Bağdat’taki Arapça ilmî akademiler ile Arap ülkelerindeki üniversiteler çeşitli ilimleri fasîh Arapça ile öğretmek isteyenlerin çabalarına katkı sağlamaya çalışmaktadırlar.¹⁶³ Kimisi de bu düşünceden hareketle fasîh dillerini korumak için gerekli olan çalışmaları yapmaktadır. Bütün bunlar fasîh Arapça’nın hayatın bütün yönlerinde kullanılmasının zaruri olduğunu göstermektedir.¹⁶⁴

¹⁵⁸ İmâd Abdu’r-r’adî, *a.g.m.*, *Ahrâm gazetesi*, 13.02.2015.

¹⁵⁹ İmâd Abdu’r-râdî, *a.g.m.*, *Ahrâm gazetesi*, 13.02.2015.

¹⁶⁰ Fâtıma el-Abd el-Fettâh ez-Zu’bî, *a.g.m.*, www.alarabiahconference.org, *Erişim Tarihi: 07.04.2016*.

¹⁶¹ Fârûk Cüveyde, “el-Fushâ fi hatar”, tarihli makalesinde, Sîbîsî kanalında Hayrî Ramazân’ın “*Âmmîce şîir*” halkasındaki izlenimlerini okuyucuları ile paylaştığı *programını* ele almış ve yorumlamıştır. *Ahrâm gazetesi*, 25.11.2015.

¹⁶² Mâzîn el-Mubârek, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁶³ Gânim, *a.g.e.*, s. 197.

¹⁶⁴ Gânim, *a.g.e.*, s. 198. Necîb Mahfûz’un, “*niçin sürekli fusha yazdınız?*” sorusuna verdiği cevap için bkz. Yıldız, Musa, “Nobel Ödüllü Yazar Necîb Mahfûz’un el-Liss ve’l-Kilâb adlı Romanı”, *Nüşa*, Yıl: II, Sayı: 5, Bahar 2002, s. 46.

Sonuç

Sömürgeci devletlerin ve Batılı müsteşriklerin Fasîh Arapçanın ıslah edilmesi, basitleştirilmesi, yenileştirilmesi ve Arap harflerinin yerine Latin harflerini kullanmaya yönelik yaptıkları çağrılarının en büyük tehlikesi, Kur'ân Arapçasının yerine Âmmîcenin geçirilmesine yönelik olanıdır. Bu güçlerin asıl hedefi ise fasîh Arapçaya hücum etmek olmuştur. Fasîh Arapçaya karşı yapılan bu iddia ve çağrılar, ne acıdır ki bazı Arap aydınları tarafından desteklenmiştir.

Dünyada farklı ırktan olanlar, tek bir dil üzerinde çalışmalar yaparken, bazı müsteşrik ve Arap aydınlarının Araplar arasında ortak bir dil olan fasîh Arapçayı kaldırmak istemelerini hangi ilmî esaslar içinde değerlendirmek gerekir. Fasîh Arapçanın yerine Âmmîceyi geçirmenin yani yazı dili yerine Âmmîceyi kullanmanın mümkün olmayacağı herkes tarafından bilinmekte ve kabul edilmektedir. Müsteşriklerin ve Batıcı Arap aydınların Arap dili ile ilgili iddia ve görüşleri gerçekte ilmî değildir. Şayet çağdaş araştırmacıların birçoğunun yazılarında Arapça ile ilgili iddia ettikleri gerçek olsaydı, dil yıkılır ve sonunda Arapça da yok olmuş diller kafilesine dahil olurdu. Bu iddialar, ya toplumun dil ihtiyaçları konusunda konuşanların bilgisizliğinden ya da fasîh Arapçayı yıkmak amacından kaynaklanmaktadır. Ancak sömürgecilerin Âmmîceyi fasîh Arapçanın önüne geçirme gayretleri o günlerde olduğu gibi günümüzde de etkilerini sürdürdüğü görülmektedir. Bu etkiler, Arap ülkelerinde Âmmîceyi fasîh'in önüne çıkarılması şeklinde gözükmemektedir. Özellikle günümüzde eğitim kurumlarında, görsel ve yazılı basında Âmmîcenin kullanılması yaygınlaşmıştır. Hatta Arap ülkelerindeki birçok şair, şiirlerini Âmmîce ile yazmaktadırlar. Buna gerekçe olarak da "Âmmîcenin sokağın dili ve kendilerinin de sokağın çocukları olduklarını" ileri sürmektedirler. Dolayısıyla fasîh Arapçanın kullanımının ve gelişmesinin önündeki en büyük engelin, Âmmîcenin kullanımının giderek yaygınlaşması olmuştur.

KAYNAKÇA

Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâilu'l-i'câz*, (çev. Osman Gürman), Litera Yayıncılık, İstanbul 2008.

Abdurrahman Fehmî Efendi, *Medresetu'l-'Arab*, (Sadeleştiren: Hüseyin Elmalı- Cüneyt Eren), Çağlayan Matbaası, İzmir 2005.

Ahmed Ebû Hilâh, *Min eyne câe el-lügatünâ el-âmmiyye*, Erişim Tarihi, 09.02.2015.

Âişe Abdurrahmân, *Lügatunâ ve'l-hayât*, Dâru'l-Maârif, Mısır 1971.

Ali Abdul-Vâhid Vâfi, *İlmu'l-lügat*, Dâru Nehda Mısır, Kahire 1967.

Avram Galanti, "İbranicenin Gelişmesine Arapçanın Katkısı", (Sadeleştirenler: Nurettin Ceviz-Musa Yıldız), *Nüşa*, Yıl: V, Sayı: 16, Kış 2005, s. 91-99.

- Ayyıldız, Erol, “Mısır’da İngiliz İşgalinin Arap Dili Üzerindeki Tesirleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, sayı: I, Yıl: I, 1986, s. 69–74.
- B.Moritz, “Arap Yazısı”, *İA*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1978, I, 498-512.
- Bulut, Ahmet, *Arap Dili Araştırmaları I*, Alfa Yayınları, İstanbul 2000.
- Civelek, Yakub, *Arap Dilinde İrab Olgusu*, Araştırma Yayınları, İstanbul 2003.
- Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi’l-luğati’l-Arabiyye*, Dâru’l-Hilâl, Beyrut 1983.
- Çetin, Nihat M. “Arap ” *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, III, 272–309.
- Çetiner, Bedreddin, “Arap Âleminde Fasîh Dil-Âmmi Dil Mücadelesi,” *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı, 7-8-9-10, 1989-1990-1991-1992, İstanbul 1995, s. 345-361.
- Dâvud Abduh, *Ebhâsun fi’l-luğati’l-Arabiyye*, Mektebetu Lübnân, Beyrût 1973.
- Dâvud Selâm, *Dirâsetü’l-lehecâti’l-Arabiyyeti’l-kadîme*, Mektebü’n-Nehdatü’l-Arabiyye, Beyrût ty.
- Durmuş, İsmail “Nahiv”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, s. 300–306.
- Emil Bedî Ya’kub, *Fıkhu’l-lugati’l-Arabiyye ve hasâisuhâ*, Beyrut 1986.
- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1962.
- es-Suyûtî, *el-Muzhir*, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut 1988.
- ez-Zemahşerî, *Esâsu’l-belâğa*, Beyrut 1989.
- Fâtıma el-Abd el-Fettâh ez-Zu’bî, “*Eseru’l-lehecâti’l-âmmiyye ve lugatü’l-cevvâlale’l-füşhâ*”, www.alarabiahconference.org, Erişim Tarihi: 07.04.2016.
- Fazlıoğlu, Şükran, “Arap Harfleriyle Yazım Zorluğu İddiası ve Bunlara Verilen Cevaplar”, *Nüşa: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2005, cilt: V, sayı: 17, s. 51–66.
- Fâruk Cüveydî, “el-Fushâ fi hatar”, *Ahrâm gazetesi*, 25.11.2015.
- Feriha Enis, *el-Lehecât ve Uslûbu Dirâsetihâ*, Dâru’l-Cîl, Beyrut 1989.
- Gânim Kaddurî el-Hamed, *Ebhâsun fi’l-Arabiyyeti’l-fushâ*, Dâru Ammâr, Amman 2005.
- Gürkan, Nejdî, *Şiir ve Dil*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2005.
-“Arapça’da "EL" Takısı ve Fonksiyonları” *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 8 Sayı: 18 (Kış 20), s. 357-374.
- hajizade-tmaahoo.com, Erişim Tarihi: 16.06.2015.
- Hasan Avn, *el-Luğa ve’n-nahv*, İskenderiye 1952.
- el-Haber gazetesi*, Erişim Tarihi: 05.03. 2016.
- İmâd Abdu’r-r’adî, “Muşkilâtü’l-luğati’l-Arabiyye ve turuku hallihe”, *Ahrâm gazetesi*, 13.02.2015.

- İbn Cinnî, *el-Hasâis*, (thk. Muhammed Ali Neccâr) Kahire 1952.
- İbn Fâris, *es-Sâhibî fî fikhî'l-luga*, (thk. Mustafâ eş-Şevîmî), Muessesetü'l-Bedrân, Beyrut 1964.
- İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Haldun, *el-Mukaddime*, Beyrut 1996.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arap*, Beyrut 1990.
- İbrâhîm Enîs, *Fi'l-lehecâti'l-Arabiyye*, Mektebetü'l-Enclû el-Mısriyye, Kahire 1965.
- Kazan, Ramazan, “el-Kalkaşandi'nin Subhu'l-Âşa Adlı Eseri Ve Edebi Özellikleri”, *Nüşa*, Yıl: III, Sayı: 8, Kış 2003, s. 107–128.
-, *Hz. Peygamber'in Vecizeleri ve Edebî Özellikleri*, Nobel Dağıtım, Ankara 2012.
- Kemâl Yusuf el-Hac, *Felsefetu'l-luğa*, Beyrut ts.
- Küçükkalay, Hüseyin, *Kur'ân Dili Arapça*, Deniz Kuşları Matbaası, Konya 1969.
- Mahmud Fehmî Hicâzî, *el-Luğatu'l-Arabiyye abre'l-kurûn*, Dâru's-sekâfe, Kahire 1978.
- M. Muhammed Hüseyin, *Husûnunâ müheddede min dâhiliha*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût 1982.
- Mâzin el-Mubârek, *Nazarât ve ârâun fî'l-Arabiyyeti ve ulûmihe*, Dâru'l-Beşâir, Dimeşk 2007.
- Mehîn Hâcî Zâde-Ferîde Şehristânî, “Sılatü'l-lehecât bi'l-fushâ ve Eseruhâ fî hâ”, *hajizade-tmaahoo.com*, Erişim Tarihi: 16.06.2015.
- Mehmet Zihnî, *Târîh-i edebiyât-ı Arabiyye*, İstanbul 1332.
- Muhammed Şefi'iddîn, “el-Lehecâtu'l-Arabiyye ve alâkatuhe bi'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-fushâ”, *Dirâsâtu'l-İslâmiyyetu'l-âlemiyye*, cilt: 4, 2007, s. 75-96.
- Mustafa Sâdık er-Râfî, *Tahte râyeti'l-Kur'ân*, Matbaatu'l-İstikâme, Kahire 1966.
-, *Târîhü âdâbi'l-Arab*, Dâru'l-Kitâbi'l Arabî, Beyrut 1984.
- Neffuse Zekeriya Saîd, *Târîhu'd-da've ilâ'l-âmmiyye ve âsâruhâ fî Mısr*, Dâru Neşru's-Sekâfe, Mısır 1964.
- Sarmış, İbrahim, *Fasîh Arapça ve Avamca Çatışması*, (Basılmamış Çalışma), Konya 1992.
- Savran, Ahmed, *19. Yüzyıl Osmanlılar Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1987.
- Selâme Musa, *el-Belâgatü'l-asriyye ve'l-lüğati'l-Arabiyye*, Kahire 1964.
- Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebîl-Arabî*, Dâru'l-Maârif, Kahire 1997.
- Tâhâ Hüseyin, *Mustakbelu's-sekâfe fî Mısr*, Kahire 1944.
- Tüccar, Zülfikar, “Dahîl”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VIII, 412–413.

Uzun, Taceddin, *Arapça Sarf-Nahiv Terimleri Sözlüğü*, Damla Ofset A.Ş., Konya 1997.

www.alwaei.com, Erişim Tarihi, 09.02.2015.

www.risaleform.net, Erişim Tarihi:09.05.2015.

Yalar, Mehmet, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, Emin Yayınları, Bursa 2009.

Yasîn el-Mellâh, *Ahtâru's-tibdâli'l-âmmiyyât bi'l-Ârabiyyeti'l-fushâ, Ahrâm Gazetesi*, Erişim Tarihi, 12.02.2013.

Yazıcı, Hüseyin, “Arapçada Mahalli Lehçelerin Yazı Dili Yerine Kullanılma Teşebbüsleri”, *İlmî Araştırmalar 2*, İstanbul 1996, s. 159–174.

Yıldız, Musa, “Nobel Ödüllü Yazar Necîb Mahfûz’un el-Liss ve’l-Kilâb adlı Romanı”, *Nüşa*, Yıl: II, Sayı: 5, Bahar 2002, s. 23- 48.